

TALLINNA ÜLIKOOL

CIRIC

HAAP CONSULTING

LASTEKAITSE, HARIDUS-, SOTSIAAL-, JA ÕIGUSKAITSESÜSTEEMI KOOSTÖÖ KINNISE LASTEAASUTUSE TEENUSE LASTE HÜVANGUKS: KITSASKOHAD JA LAHENDUSED

Koidu Saia, Kadi Liik, Astra Schults, Jaana Malmberg

2022

Uuring riskilaste õigeaegse tuvastamise ja tulemusliku abistamise süsteemi täiustamiseks:
kinnise lasteasutuse teenuse laste eluteede õppetunnid (KlaTee)
Rahastus: Sotsiaalkindlustusamet, 2022

Raportile viitamine: Saia, K., Liik, K., Schults, A., & Malmberg, J. (2022). *Lastekaitse-, haridus, sotsiaal- ja õiguskaitseüsteemi koostöö kinnise lasteasutuse teenuse laste hüvanguks: kitsaskohad ja lahendused*. Uuringuraport. Tallinn: Tallinna Ülikool, CIRIC.

ISBN 978-9949-29-623-1 (pdf)

SISUKORD

I SISSEJUHATUS	3
II UURINGU TAUST JA TEOREETILINE RAAMISTIK	5
2.1. Uuringu taust ja vajadus	5
2.2. Teoreetiline raamistik	5
III UURINGU METOODIKA	7
3.1. Uurimiseesmärk ja uurimisküsimused	7
3.2. Valim ja eetika	7
3.3. Piirangud ja tugevused	9
IV PÕHITULEMUSED	10
4.1. Tänapäevaste süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel	10
4.1.1. Abivajaduse märkimine, ennetustöö, sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös	10
4.1.2. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine	13
4.2. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad	16
4.3. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused	19
4.3.1. Arendusvajadused ja väljakutsed	19
4.3.2. Tänapäevased head praktikad	26
4.3.3. Koolitusvajadused	28
4.3.4. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele	29
4.4. KLAT ja õigusemõistmise lapsesõbralikkus	31
4.5. Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis	36
V Kokkuvõte	39
Viiteallikad	41
Lisa 1. Uurimiseesmärk 4 põhitulemused tabelis	43

I SISSEJUHATUS

Käesolev analüüs on osa suuremast, viie eesmärgiga uuringust teemal „Uuring riskilaste õigeaegse tuvastamise ja tulemusliku abistamise süsteemi täiustamiseks: kinnise lasteasutuse teenuse laste eluteede õppetunnid“. Uuringu IV eesmärk oli analüüsida lastekaitse-, haridus-, sotsiaal- ja õiguskaitse-süsteemi koostööd kinnise lasteasutuse teenuse laste hüvanguks, sealhulgas tuues välja süsteemi kitsaskohad ning võimalikud lahendused.

Raporti sissejuhatusale järgneb teoreetilise raamistikuga ja olukorra kirjeldus, seejärel meetodika alapeatükk. Peamised tulemused ja järeldused on välja toodud teises alapeatükis. Raporti põhitulemused summeerib kokkuvõte, millele järgnevad kasutatud kirjanduse loetelu ning lisa.

Analüüsi koostamiseks viidi läbi individuaalsed (n=16) ja fookusgruupiintervjuud (6) KLAT teenusel viibinud laste, lapsevanemate, KLAT teenuse juhtide, Sotsiaalkindlustusameti nõustajate, kohtunike, lastekaitsetöötajate ja võrgustikuliikmetega (sh lastekaitse-spetsialist, piirkonnapolitseinik, noorsootöötaja, Rajaleidja sotsiaalpedagoog, noortegarantii juhtumikorraldaja, perekodu töötaja, KLAT sotsiaalpedagoog, haigla sotsiaaltöötaja, KLAT karjäärinõustaja). Teoreetilise raamistikuna kasutati lapsesõbraliku lähenemise (*child-friendly justice*) ning valdkondadevahelist koostööd käsitlevat PINCOM mudelit. Andmeanalüüsil rakendati temaatilist analüüsi, kodeerides intervjuud, moodustades põhikoodid/kategooriad ning paigutades tulemused põhiteemade alla.

Andmeanalüüsi käigus saadud peamised tulemused ja järeldused olid järgmised:

- Lastekaitsetöötajate roll KLAT laste juhtumikorraldajana ning hinnangu(te) koostajana on oluline. Samas on lastekaitsetöötajad ülekoormatud ning tunnetavad rollikonflikti (laste huvide kaitsjad ning KLATi taotlemiseks kriminaalmenetluse või tsiviilmenetluse kohtunike poole pöördujad). Kohtunikud hindavad, kuulavad ära ning teevad taotluse osas rahuldava / mitterahuldava otsuse.
- Spetsialistide sõnul on enne KLATi „kõik kättesaadavad teenused ja toetusvõimalused ära proovitud“. Samas on vajalike teenuste valik ja kättesaadavus piirkonniti väga erinev.
- Toimiv võrgustikutöö on märkamisel ja tõhusal abistamisel võtmetegur, kuid võrgustike KLAT teenusega kursis hoidmiseks tuleb võrgustikega järjepidevat teavitus- ja koostööd teha.
- Mitmete juhtumite puhul oli nõrgaks lüliks koostöö lapsevanematega. Ka lapsevanematel (sh lastel) on kohustus ja vastutus pakutavat abi vastu võtta. Toodi välja juhtumeid, mil KLATi osutamise perioodil jääb lapsevanemate toetamine kohaliku omavalitsuse poolt ebapiisavaks (sh asenduskodude usalduskasvatavatega). KLATis muutuse läbi teinud laps naaseb seega vanasse, mittemuutunud keskkonda ja see on suur risk tagasilanguseks.
- KLATi maine on pigem halb, lapsed tunnevad, et sellega ähvardatakse ning laste hinnangul ei vasta reaalne praktika ametlikule kuvandile. KLATi maine vajab nii spetsialistide hulgas ja ka lapsevanemate ja laste seas kaasajastamist, et KLATi suhtutaks kaasaegsesse hoolekandeteenusesse, mitte vanas tähenduses erikooli ning karistusse. Tuleks kaaluda KLATi viimist Haridus- ja teadusministeeriumi haldusalast Sotsiaalministeeriumi haldusalaselle.
- Ametnikud paiknevad võimupositsioonil, ning lapsed ega lapsevanemad ei tunne end KLAT protsessis sisuliselt kaasatuna.

- Süsteemis on “augud”, puudu on ravikodu ning kriisipere ja teistest toetavatest teenustest. KLATi suunatakse lapsi, keda ei ole kuhugi mujale paigutada. Seetõttu on KLATis koos lapsed, kes omavahel kokku ei sobi ning see ohustab nii KLATi sihtgrupi kui teiste teenusele suunatud arengut ja heaolu.
- SKA nõustav roll jääb spetsialistidele kohati ebaselgeks, SKA kui lisalüli tegevused võtavad KLAT suunamise protsessis palju aega. Mitmete intervjueeritud spetsialistide hinnangul tasuks kaaluda lastekaitsetöötajate rollikonflikti (KLAT puhul perest eraldaja ja toetaja-abistaja rollid ühes spetsialistis) leevendamiseks KLATi suunamise taotluse kohtule esitamise ülesande andmist mõnele teisele institutsioonile (nt SKA-le). Teisalt, lastekaitsetöötaja sisaldab laste ja perede huvide kaitmist nii heas kui halvas, olles alati lapse poolel, sh sellises keerulises rollikonflikti situatsioonis.
- KLAT jätkuteenused, jätkutugi tervikuna vajab süsteemset arendamist. Vajaduspõhised jätkutuge võiksid pakkuda spetsialistid, kellega lapsel on KLATis usaldussuhe välja kujunenud ning jätkutoe protsess peaks algama KLAT teenusele suunamise algusest.
- Headeks praktikateks on abivajaduse varane märkamine (nt sotsiaalpedagoogid lasteaias), süsteemne ja tugev võrgustikutöö ning juhtumikorraldus teatud piirkondades / praktikakogukondades, laste ja perede toetamiseks vajalike lahenduste leidmine ressursikitsikuse, regionaalsete erisuste jm taksistuste kiuste, valdkondadevahelises koostöös (sh kaastes lastepsühhiaatri, MDFT terapeudi jt).
- Koolitusvajadused KLAT laste kokkupuutuvatele spetsialistidele: juhtumikorraldus, võrgustikutöö, lapse ja vanemate kaasamine ja teavitamine, töö sundkliendiga, traumateadlik lähenemine.
- KLATi suunavad lapsed, nende pered ja võrgustikuliikmed vajavad KLATi kohta abistavaid infomaterjale.
- KLATi suunamisel võiks kaaluda komplekssete ja kriitiliste juhtumite puhul kiirmenetluse võimaluse loomist (kohtueelses etapis).
- Lapse arengu toetamise seisukohast on ülioluline tagada KLAT laste paindlik haridustee jätkamine KLATi otsuse ootamise ajal, KLAT perioodil ja KLATist välja suundumise järel.
- KLATi eelne ja järgne menetlus ei ole piisavalt lapsesõbralik - puudu jääb lapse ja pere kaasatusest, vajalike tugiteenuste kättesaadavusest, toimivast juhtumikorraldusest ning võrgustikutööst. Valdkondadevaheline koostöö, täpsemalt võrgustikutöö on KLAT laste ja perede toetamisel (sh alates abivajaduse märkamisest kuni KLAT jätkutoeni) võtmetegur, kuid selles vajab arendamist juhtumikorraldus (et KOV lastekaitsetöötajal oleks suure töökoormuse kõrvalt aega ja teisalt ka oskusi juhtumikorraldaja rolli süsteemselt ja tugevalt, valdkondi koostöösse kaasavalt täita) ning võrgustikuliikmete koolitusvajadus (juhtumikorralduse, võrgustikutöö, sundkliendiga töötamise, lapse ja pere kaasamise ja usaldussuhte loomise, vaimse tervise probleemide osas).

II UURINGU TAUST JA TEOREETILINE RAAMISTIK

2.1. Uuringu taust ja vajadus

Lastekaitse-, haridus-, sotsiaal-, ja õiguskaitsesüsteemis on viimastel aastatel toimunud olulised muutused, mis on mõjutanud haavatavas, hapras olukorras (sh KLATiga seotud) laste ja perede heaolu ning seadnud süsteemis töötavatele spetsialistidele, valdkonna arendajatele ja poliitikakujundajatele uudseid väljakutseid.

2018. aastal erikoolide asemele loodud kinnise lasteasutuse teenus (KLAT) on n.ö.viimaseks meetmeks abivajavatele lastele, kelle käitumine on hinnatud tõsiselt ohustavaks lapsele endale või teiste isikute elule, tervisele ja arengule. Teenus tähendab, et lapse põhiõigused, sh liikumisvabadus, on oluliselt piiratud. Teenusele suunamise aluseks olev hindamine ja otsustusprotsess kas sotsiaalhoolekande seaduse või kriminaalmenetluse alusel on keeruline ja mõjutab nii abivajava lapse kui ka tema pere elu. Riiklike toetavate teenuste vajadus on statistiliselt tõusutrendis, sh KLAT teenuse vajadus (Gornicheff, et al., 2020).

Kuna lapse ja pere vajaduste hindamine niivõrd tõsise ja kompleksse abivajaduse olukorras eeldab valdkondadeülest, kõrgelt professionaalset ja hästi toimivat koostööd (Toros, 2011; Gornischeff et al 2018; Saia et al 2019; Saia et al 2020). IV uuringu eesmärgist tulenev hinnang lastekaitse, haridus-, sotsiaal- ja õiguskaitsesüsteemide koostööle, võimalikud kitsaskohad ning lahendusettepanekud on KLATi arendamise, teenusele suunatavate laste ja perede lapsesõbraliku ja tulemusliku toetamise sisukohast erakordselt olulised.

2.2. Teoreetiline raamistik

Õigeaegne, vajadustele vastav ja toimiv abi abivajavate laste ja nende perede heaolu, toimetuleku toetamiseks on tähtsad, et ennetada või vähemalt leevendada võimalikke järgnevaid probleeme, mis asetavad täiendava lisakoormuse hoolekande-, justiits-, tööturu-, tervishoiuvaldkondadele ja majandussektorile (Graham, 2011). Kompleksse abivajadusega (sh õigusrikkumisi sooritanud, käitumisraskustega jm erivajadustega) lastega töötamise meetodid on ajas oluliselt muutunud, alustades positivistlikest ja ravile orienteeritud meditsiinilis-psühholoogilistest lähenemistest, kogukonnapõhiste, riskihindamise ja sekkumisprogrammide ning tõendus põhiste meetoditeni, sealt edasi taasühiskonnastamise, taastava õiguse ning psühhosotsiaalsete, terapeutiliste ja integreeritud lähenemisteni. Oleme jõudnud lapse pespektiivi ja kogemuste (Farrow et al, 2007), lapse heaolu, vaimse tervise ja toetava keskkonna, proportsionaalsete sekkumiste, varajase ennetuse tähtsusustamiseni (Loeber, Farrington, & Peterchuk, 2003; Farrington, Gaffney, Lösel, & Ttofi, 2017). Mõistame, et lapsega toimuva toimetuleku osas ei saa me neoliberaalse diskursuse kohaselt siiski kogu vastutust lapsele endale panna (Huges, 2002), seda enam, et tegemist on traumakogemusega lastega, kes heaolu, õiguste kaitse ja kodanikuks kasvamine vajavad kompleksset toetamist.

Haavatavas situatsioonis abivajav laps peab saama vajalikku abi, see peab olema vajadustepõhine ja kvaliteetne ning traumateadlik (Goldson & Muncie, 2012; Ekendahl, Mansson, & Karlsson, 2020). Lapsi mõjutavad individuaalsed, pere, sõprade, kooli, kogukonnaga seotud riski- ja kaitsefaktorid (Lee, 2013; Nash & Kim, 2007; van der Put, 2020) ning kaitsefaktoreid ja laste resilientsust tuleb tugevdada (Turliuc et al., 2013). Kõigil lastel on õigus, et nende heaolu, areng, eneseväärikus ja muud õigused oleksid kaitstud ja toetatud.

Valdkondade- ja süsteemidevahelise koostöö konseptualiseerimiseks kohandasime teoreetiliste lähtekohtadena Reeves, Lewin, Espin ja Zwarenstein'i mudeli (2010) ja PINCOM mudeli (Odegard & Strype, 2009) raamistikud. Esimene neist aitab mõista ja mõtestada valdkondadevahelist ja -ülest meeskonnatööd, sünteesides võtmefaktorid nelja domeeni / valdkonna all: suhete, protsessi, organisatsiooniga seotud ning kontekstuaalsed. PINCOM mudel on interprofessionaalse koostöö tajumisega seotud uurimusi toetav instrument, mis võimaldab analüüsida valdkondadevahelise koostöö erinevaid aspekte ning sobiv hästi lapsi puudutavate uuringute läbiviimisel. Uuringu V eesmärgist ehk teiste riikide teadmiste ja praktika ülevaateuuringust (Toros, Schults, ja Lehtme, 2022) joonistused välja järgmised teoreetilised raamistikud, tõenduspõhised lähenemised, mis aitasid kujundada IV eesmärgi uuringudisaini: (a) positiivne kasvatus ja vanemlike oskuste tugevdamine; (b) varane märkamine, ennetus ja abivajaduse varane tunnustamine, sh sotsiaal- ja haridussüsteemi koostöös; (c) laste ja pere osaluse toetamine; (d) lapsekeskne (sh lahenduskeskne) vaatenurk; (e) lapse turvalisuse tagamine (nt konverentsimudel); (f) käitumis- ja emotsionaalsete probleemide korral tugi lastele (nt MDFT); (g) pere tugevustele keskenduvad mudelid ja sekkumised (sh traumateadlik lähenemine); (h) valdkondadevaheline koostöö riskide tuvastamiseks ja tulemuslikuks abistamiseks (sh pere tugevdamise konverentsimudel).

Lisaks peame oluliseks teoreetiliseks lähtekohaks lapsesõbraliku lähenemise kontseptsiooni, mille kohaselt on igal lapsel õigus oma heaolu, arengu, eneseväärikuse ja teiste õiguste kaitsele ja arengut tagavale toele. Kontseptsioon on seotud laste õigusliku staatuse muutusega ning hõlmab õigusemõistmise ja sellele eelnevate ja järgnevate etappide lapsesõbralikkuse komponente (Guidelines of CFJ, CoE, 2010). Lapsesõbralik lähenemine on seotud lapsekesksuse, lapse parimate huvide tagamise põhimõttega, milles lähtutakse abivajava lapse kaasamisest ja tema osalemisest tema elu puudutava otsustamisel.

III UURINGU METOODIKA

3.1. Uurimiseesmärk ja uurimisküsimused

IV uurimiseesmärgi täitmiseks püstitasime järgmised uurimisküsimused:

- 1) Mida saab öelda uuringu tulemustest lähtuvalt süsteemi koostöö kohta laste hüvanguks?
- 2) Millised on uuringu tulemustele toetudes koostöö peamised kitsaskohad?
- 3) Millised on võimalikud lahendused süsteemi kitsaskohtadele?

Erilist tähelepanu pöörasime uuringu raames andmete kogumisel ja nende analüüsimisel süsteemide koostööle, keskendudes järgmistele teemadele:

- Abivajaduse märkamine ja ennetustöö (õigeaegne märkamine, reageerimine, sekkumine), sh juhtumid, mil õiget ja õigeaegset abi ei ole pakutud või see on tähelepanuta jäetud;
- Süsteemidevaheline koostöö, negatiivsed ja positiivsed kogemused KLATi suunatud laste ja lapsevanemate kogemustele tuginedes;
- Koostöiste sekkumisvajaduste arendusvajadus ja võimalused;
- Süsteemidevahelised, -ülesed interdistsiplinaarsed koolitusvajadused;
- Riskide ennetamise võimalused süsteemidevahelisele koostööle tuginedes;
- Valdkonna väljakutsed efektiivseks koostööks lapse parima huvi tagamisel;
- Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele tõhusamaks süsteemidevahelise koostöö tõhustamise võimalustest.

3.2. Valim ja eetika

Uuringu empiirilise aluse moodustavad järgmiseid sihtrühmi valimina kaasavad andmekogud, infoallikad ja analüüsimeetodid. Andmete kasutamise eelduseks ja aluseks on Tervisearengu Instituudi inimuuringute eetikakomitee otsus nr 1047.

Valimi alagrupp	Kavandatud	Lõplik	Andmekogumise meetod	Andmete analüüsimeetod
KLAT teenusel alates 2018. aastast viibinud lapsed (sh asendushooldusel viibivad lapsed), kes on suunatud KLATi SHS pg 130 ¹⁻⁵ alusel, sh 1) (kuni) 14-aastased ehk süüvõimetus eas lapsed, 2) 14-17-aastased, 3) 18-21-aastased ehk noored täiskasvanud . Sh Eesti erinevatest piirkondadest	18-26 intervjuud, 6 fookusgruppi	n=12	Poolstruktureeritud temaatilised individuaalintervjuud	Tematiseerimine

KLAT teenusel olevate laste lapsevanemad või eestkostjad. Sh Eesti erinevatest piirkondadest		n=4	Poolstruktureeritud temaatilised individuaalintervjuud	Tematiseerimine
KLAT teenusega kokkupuutuvad spetsialistid (Eesti eri piirkondade lastekaitsetöötajad, SKA spetsialistid, KLAT teenuse esindajad, kohtunikud, teised võrgustikuliikmed: noorsootöötajad, tervishoiutöötajad, haridustöötajad, kriminaalhooldajad jt)		n=6	Poolstruktureeritud temaatilised fookusgruppiintervjuud	Tematiseerimine

IV uurimiseesmärgile vastamiseks rakendasime kvalitatiivset lähenemist, mis võimaldas süveneda konkreetsete KLAT teenust saanud laste, nende perede eluteedesse, spetsialistide poolt välja toodud juhtumitesse, sündmustesse, kirjeldustesse ja põhjendustesse, mõista inimeste käitumist ja/või mõtestada toimunut. Eesmärgiks oli mõista KLAT teenuse kogemust omavate laste ja lapsevanemate / seaduslike esindajate kogemusi, tõlgendusi ja arvamusi sügavuti, eri vaatenurkadest ja seeläbi luua terviklikum pilt kitsaskohtadest ja lahendusvõimalustest.

Andmete analüüsi teostasid neli autorit (Koidu Saia, Kadi Liik, Astra Schults ja Jaana Malmberg), kasutades Brauni ja Clarke'i (2006) kirjeldatud temaatilise analüüsi põhimõtteid, mis koosnesid esialgsete koodide genereerimisest ning teemade otsimisest, läbivaatamisest ja nimetamisest.

Andmeanalüüsile eelnevalt määratleti kolm põhiteemat ja alateemad vastavalt uuringu uurimisküsimustele:

- (1) Tänapäevaste süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel
 - a. Abivajaduse märkamine, ennetustöö (sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös)
 - b. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine
- (2) Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad
- (3) Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused
 - a. Arendusvajadused ja väljakutsed
 - b. Tänapäevased head praktikad
 - c. Koolitusvajadused
 - d. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele
 - e. Muud ettepanekud ja soovitused

Andmeanalüüsi alustati intervjuude transkriptsioonide mitmekordse lugemisega ja audiosalvestuste ülekuulamisega, et saada intervjuueeritute kogemusest üldine arusaam. Sellele järgnes andmetest esialgsete koodide tuvastamine (sh võtmetasitaatide kodeerimine) ja koodide kategoriseerimine võimalikesse teemadesse, pidades silmas uuringu lähteülesandest lähtuvalt eel määratletud põhiteemat ning nende alateemasid. Koodid vaadati uuesti üle, sh uurimiseesmärgi II uurimisrühmaga, iga teema üksikasju täpsustati ja koodid kombineeriti kolme põhiteema alusel teemadeks.

3.3. Piirangud ja tugevused

Käesoleva uuringu peamiste piirangutena saab nimetada ning tulemustega tutvumisel on oluline arvetada järgnevat:

- (1) KLAT kogemusega laste (12) ja lapsevanemate / eestikostjate (4) intervjuude vähesus,
- (2) KLAT kogemusega asendushooldusel laste vähene esindatus valimis,
- (3) Intervjuude andmekogumisinstrumentides oleks võinud olla eri valimi alarühmade intervjuuerimisel sarnane ülesehitus, teemade analoogsus, et joonistuksid välja eri valimi alarühmade arvamused samades küsimustes (nt kes on KLAT'i suunatav laps vms),
- (4) Kvalitatiivsed empiirilised andmed (intervjuud) ei moodustanud terviklikke juhtumipõhiseid (KLAT teenuse kogemusega laps, tema seaduslik esindaja ning temale KLAT teenuse osutaja, tema lastekaitsetöötajast juhtumikorraldaja ja teised spetsialistid) andmekogumeid, vaid tegemist oli mitte seotud intervjuudega;
- (5) Uuringu läbiviimise ajaline piiratus, ajasurve.

Uuringu olulisemateks tugevustena tooksime välja järgmised:

- (1) Uurimisrühma interdistsiplinaarsus (uurimismeeskonnas kaasatud arengu-, organisatsiooni-, keskkonnapsühholoogia; sotsiaaltöö; sotsiaalpedagoogika; alaealiste õigusrikkumiste ja rehabilitatsiooni; noorsoopolitsei kompetentsid),
- (2) Praktiku (varem noorsoopolitseinikuna töötanud, tänane kooli sotsiaalpedagoog) kaasatus uurimisrühma ning praktiseeriva (sh KLAT teenusele suunatud laste juhtumite kogemusega) lastekaitse spetsialisti poolne tagasiside lõppraporti valideerimiseks;
- (3) Uurimisrühma (CIRIC) pikaajaline ja mitmekülgne kogemus laste ja perede uurimuste disainimisel, läbiviimisel ning nende tulemuste põhjal publitseerimisel,
- (4) Rakendatud triangulatsioon (tihe koostöö II ja V eesmärgi uurimisrühmadega ja vastastikuna konsultatsioon ning tööprotsessist õppimine, vastavalt vajadusele uurimistegevuse kohandamine).

IV PÕHITULEMUSED

4.1. Tänapäevane süsteemidevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel

4.1.1. Abivajaduse märkamine, ennetustöö, sh riskide ennetamine süsteemidevahelises koostöös

Intervjuueeritavad tõid välja erinevaid näiteid, mis viitasid sellele, et laste ja perede abivajadust ei märgata **piisavalt vara ja/või ei reageerita** erinevatel põhjustel. Abivajadust ei tuvastata õigeaegselt, probleemiks on vajalike teenuste puudus, spetsialistide ülekoormus, mõne võtmeosapoolse vähene koostöövalmidus - seetõttu on KLATi jõudnud juhtumid keerulised, pikalt “vindunud” ehk kumuleerunud ja süvenenud.

KLAT laste probleemid või põhjused KLATi jõudmisel ei ole üheülbalised, vaid on pigem **kompleksed ja kombineerunud**. Mõned näited: tõrjutus klassis alates algklassidest, mis viib enesevigastamise, nikotiinisõltuvuse ja koolikohustuse mittetäitmiseni, diagnoosimata psüühikahäirega poiss, kes depressiivsena saatis korda esimese avaliku isikuvastase vägivaldajuhtumi ning mis päädis suunamisega KLATi üheks aastaks. Sageli kaasneb lapse muredega vanemate oskamatus, suutmatus, aga ka ükskõiksus probleemide lahendamisesse panustamise osas, suhted vanematega on halvad ning eakaaslaste mõju suur.

L4: “No see [peamine põhjus] alati ongi nagu kombinatsioon kõigest [probleemid koolis ja perega, halvad sõbrad] ju.”... “On võib-olla mingi asi, mis on rohkem üle, aga nagu... Noh, ütleme, kui kõik asjad oleks nagu tasakaalus või hästi, onju, siis ilmselt ei juhtu midagi. Aga kui üks hakkab väga ära minema, onju, siis tõmbab tihti need teised asjad ka sinna halva poole kaasa.”

L4: “No see nagu... noh, ütleme, see [pere] nagu aitab kaasa, et sinna [KLATi] jõuda, onju. Mingit nagu... nagu ei aidanud kaasa, et kuskile paremuse poole jõuda.”

Tõsiseks murekohaks on see, et mitmed intervjuueeritud lapsed ei näe lastekaitsetöötajat enda toetaja ega kaitsjana, vaid **ametnikuna, kes kogub tõendeid**, lapse perspektiivi ei küsi ega arvesta. L3 nimetas lastekaitsetöötajat ebausaldusväärseks, ebatäpseks (ei täitnud kokkuleppeid ega antud lubadusi). L7 ei kohtunud oma esimese lastekaitse töötajaga kordagi, teisega (KLATi ajal) oli kontakt olemas. Lastekaitsetöötaja peaks KLATi suunatud laste hinnangul olema peamine lapse kõrval seisev täiskasvanu, kes aitab, selgitab, kaasab ja võimaldab lapses osaleda enda elu aspektide osas otsustamisel. KLAT laste intervjuudest tuli välja pigem vastupidine tendents. Lastekaitse poolt teostatav **hindamine on baas järgmisteks sammudeks** ja teiste spetsialistide kaasamiseks, liikumiseks järgmistesse etappidesse KLAT teenuse taotlemisel / määramisel - seetõttu on hindamise põhjalikkus ning koostöö lapse ja perega üliolulised. Lastekaitse spetsialistide sõnul on enne KLATi **proovitud palju erinevaid toetusmeetmeid**, nagu MDFT, tugiisikuteenus, pereteraapia, sotsiaalse rehabilitatsiooni teenus, HENK-nõustamist, psühholoogi teenuseid, lapsehoiuteenust, pere lahendusringi meetod, peretugevdusprogramm, asendushooldusel lapsele tugiisiku määramine, vanemlusprogrammi “Imelised aastad”, SPIN

programm, kooli tugiteenuseid, superviisorit ja mentorlust asenduskodule ja palju muud. Samas on piirkonniti kohalike omavalitsuste võimalused laste ja perede toetamisel erinevad ning seetõttu nägid mitmed intervjueeritud lastekaitsetöötajad ohufaktorina, et KLATi suunatakse lapsed, kuna **neid ei ole mujale paigutada.**

FG_Lastekaitse_Ida-Viru: “... aga suur murekoht nagu meile on siis need noored, kes veel ei ole 18; need ongi asenduskodu noored ja nad on ka KLATis olnud, just nii-öelda eriliste laste KLATis, aga... neid ei ole võimalik suunata enne 18. eluaastat erihoolekandeteenusele ja see on nagu nii suur murekoht tegelikult, kus meie riigil on, ma ütleks, suur auk oma teenustes. Selle peale nagu ei mõtle keegi. Ilmselgelt see, kui ta kaks aastat seal KLATis saab olla läbi kohtu ja pikendamise ja kõige selle, aga seda kolmandat ja neljandat aastat — seda ju nii naljalt ei tule.”

L7: “Mu lastekaitse ei rääkinud mulle mitte midagi. Ta ei helistanud mulle ega midagi. Ma sain teada selle siis, kui oli üheksas august. Siis mulle tuldi ütleva, et ei, sa lähed XX asutusse.”

Oluliseks peetakse **lastepsühhiaatri ja teiste vaimse tervise spetsialistide teenuse kättesaadavust** ning terapeutilist tuge. Joonistub välja vajadus tõsta KLAT lastega eri faasides kokkupuutavate spetsialistide teadlikkust psüühikahäiretest ja laste toetusvõimalustest. Psühhiaatriliste hindamiste läbitus ning ravi saamine ja raviskeemi jälgimine, vajadusel psühhiaatriahaiglas ravil viimine - see etapp peaks enne KLATi olema läbitud. Mitmed lapsevanemad vajavad vaimse tervise spetsialistide abi ning see raskendab koostööd, kuna olukorra ja meetmete adekvaatse hindamise võimekus on pärsitud.

KLAT juhtide hinnangul vajavad **koolitust ja kaasamist lapsevanemad ning esmasel tasandil teenuste vajaduste märkajad**. KLAT teenusele suunatud laste vanemad vajavad nõu ja juriidilist nõustamist nii enne kui pärast KLATi, kuid väga tugevalt ka KLAT teenuse osutamise ajal.

FG KLAT Ida: “... vahest nad ka ei julge abi küsida. Püüavad ise ja nad ei saa sellega hakkama. Ja siis ongi juba, et kui asi... kui laps on teismeline ja asi kasvab üle pea, tekivad need päris agressioonid teiste ja enda vastu, siis nagu järsku on nii, et ta satubki meile. Ja noh, muidugi see ongi ka see, et siis ta on juba väga keeruline. Oleks see märkamine ja toetus ja kõik asjad eelnevalt olnud, siis arvatavasti ei olekski seda KLATi teenust”.

FG KLAT Lõuna: “Teine kord lapsevanemad ei mõista laste diagnoose — pole lahti räägitud. Meil on selliseid kogemusi, kus siin avastatakse, et lapsel on mingi diagnoos — näiteks autism või mingi muu. See võib olla, jah, mitteteadlikkus. Ja kindlasti ka sotsiaalsed oskused.”

KLAT teenuse osutajad näevad juhtumeid, mis on KLATi jõudes juba niivõrd keerulised ning mille abivajaduste märkamine ja sekkumine on toimunud liiga hilja.

FG KLAT Põhja: “Ja tihtipeale lapsevanemad, ütleva, ei võta pakutavat abi ka nagu. Selles suhtes, et suunatakse perekeskusesse ja igale poole, aga noh, nad erinevatel põhjustel ei võta seda abi vastu õigel ajal...Noh, üldjuhul nad ongi hapuks läinud lood.

Võib-olla kuus, viis, seitse aastat on nad vaikselt arenenud ja kahjuks regresseerunud pidevalt. No ja kahjuks ka see märkamine nagu — ega koolis näiteks, noh, kuskile, ütleme niimoodi, et lastekaitse poole õigel ajal ei pöörduta, ja eks seal võrgustiku liikmete selline võrgustikutöö on ikkagi... noh, võib parem olla alati”.

L7: “Mul mõlemad vanemad jõid ja kodus oli hästi palju vägivalda. Ja noh, seal ma ka ei suutnud olla. Õpingutele ma ei keskendunud. Ja siis ma hakkasin alkoholi tarbima, sest et ema ütles mulle... Ma elasin X-s (teises riigis) vanaemaga ja sain lõpuks ema juurde, ja siis ema ütles mulle esimest korda, kui ma alkoholi proovisin, et kas sa jood või ma saadan su vanaema juurde. Ja siis ma olin nõus jooma, sest ma tahtsin oma emaga koos olla. Siis oli hästi palju sihukesi olukordi, kus pidi raha teenima, aga raha sa ei teeninud tavatööga, vaid sa müüsid oma keha...” ... “No alguses olid X linna politseinikud, kelle vaatevälja ma sattusin, heh. Aga siis sealt edasi tuli võttis X lastekaitse ja siis X tugipere ehk siis kasupere.”

Haridussüsteem on mitmete intervjueeritud laste hinnangul olnud pigem toetav ja paindlik KLATi suunatud laste hariduse omandamise toetamisel. Samas - mitme lapse sõnul ei ole nende probleemi koolis õigeaegselt märgatud (nt halvad suhted klassikaaslastega, koolikiusamine jne) ega tõhusalt sekkunud ning samuti on olnud raskendatud KLATi suunamise järel oma kodukoolis haridustee jätkamine. Koolikohustuse mittetäitmine (sh erinevatel põhjustel) oli üks KLATi suunamise põhjendusi. Haridustee jätkamine KLAT teenuse ajal ja järel on oluline, kuna KLATi ajal on lastel aega ja võimalust rohkem õppimisele keskenduda ning oma elu raskuskohti mõistes peetakse hariduse omandamist tähtsaks. Suhtumine haridusse võiks muutuda ka nendel lastel, kes on huvitunud tööl käimisest rohkem kui koolist. Samas peab arvestama, et hariduse omandamist ja enese muutmist peab toetama kogu KLAT süsteemis olev keskkond, sh lisaks personalile ning perele ning eakaaslased.

L8: „Kas KLAT on lahendus hariduse jaoks? Ma arvan küll, jah. Midagi muud ei oleks teha olnud ju...” Noh, sind lihtsalt pannakse kooli ja ongi kõik. Tuleb käia. Midagi muud üle ei jää... Minu jaoks seda [kooli] küll vaja ei ole. Töö oli olemas, palk oli normaalne.”

L7: “Sa saad koolis käia ja niimoodi siin tõesti miljöona — aga noh, see eriti hästi ei ravi nagu. Ükski see KLAT teenus minu arust ei ravi. Noh, sa saad oma august välja, aga siia tuleb uusi lapsi peale, eks siis ise on samas august olnud. Ja siis sa üritad hakkama saada ja selgitada neile, mida nad ei võiks teha. Aga nad ei võta kuulda, vaid nad arvavad, et sa oled siis halb. Ja noh, siis see lõhub natukene.”

Justiitssüsteemi politseist prokuröri ja kohtunikuni nähakse hästi toimivat, kuid rohkem tuleks tegeleda osapoolte (eelkõige KLATi suunatavad lapsed, lapsevanemad) **teavitamisega protseduuride sisust, eesmärgist ja nende endi õigustest** ja võimalustest olla kaasatud ning protsessis enda elu puudutava osas kaasa rääkida. Prokurör, kaitsjad, kohtunikud tuginevad eelnevalt kogutud ja koondatud andmetele (lastekaitse hinnangud, kooli arvamused jne) ning seetõttu on oluline hinnangute, teostatud hindamiste kvaliteet ja lapsesõbraliku menetluse järgitus.

4.1.2. Abivajadusele reageerimine ja sekkumine

Lastekaitse hinnangul on enne KLATi suunamist ära proovitud kõikvõimalikud kättesaadavad toetusmeetmed, need ei ole andnud tulemusi ning **laps on hinnatud endale või teistele potentsiaalselt ohtlikuks**. Lisaks ka see, et ta ei järgi raviskeemi, ei ööbi kodus, esinevad erinevad sõltuvusprobleemid, käitumise agressiivsus ja psüühikahäired. Oluline on psühhiaatri hinnang ning KLATis ravi jätkumine.

L7: “Ma olin enesevigastaja ja ma tarvitasin alkoholi. Ma suitsetasin. Ma ei püsinud üheski kohas paigal. Olin kadunud mitmeid-mitmeid kuid. Ja kuna ma olin ohtlik endale ja teistele, siis lõpuks otsustati, et mu koht siis kinnises lasteasutuses ehk siis noortekodus.”

Kohtusse pöördumiseks on vajalik põhjalik eeltöö, tõenduste kogumine ja süsteemne esitamine. Sh on vajalik kooli iseloomustus, politseile päring õigusrikkumiste osas, tervisehinnangud arstidelt ja psühhiaatritelt, vajadusel asenduskodust, SKA arvamus.

FG_3_Lastekaitse_Lääne-Eesti: “Enne üldse seda avaldust kirjutama hakata nii SKAle arvamuse saamiseks kui kohtusse, see kõik tuleb enne, see materjal nii-öelda kokku panna, veel lisaks sellele, et on ju teada, et ta niimoodi käitub tegelikult. Aga kohtul on ju seda tõestusmaterjali vaja, mitte see, et on olnud...”

Kohtunikud on saadava eelinfoga üldiselt rahul, kuid sageli sõltub materjalide kvaliteet olulisel määral kohaliku omavalitsuse ning selle spetsialisti(de) võimekusest. KLATi suunatakse eelkõige lapsi, kellel **lisaks muudele probleemidele on õiguspärase käitumisega tõsised raskused**.

FG_Kohtunik_Lääne-Eesti kohtunik: “Üldiselt see info on üsna täielik. On kogu see STARi väljavõte ja mis on klienditöö — kokkuvõte on ikkagi olemas. See sõltub muidugi kohalikest omavalitsusest — kus on suurem võimekus... Aga väiksemates kohtades võib-olla ei ole see nii tasemel. Aga jah, see info on üldiselt päris hea info, mis on enne tehtud. Aga noh, praktikas on meil olnud ka möödarääkimisi — on tulnud, et ei ole info näiteks uuest kriminaalasjast minuni õigeaegselt. Räägitakse kriminaalasjast, aga ei ole selge, kas peetakse silmas varasemat või siis uut.”

KLAT laste **vanemate tugi on nõrk**, suhted halvad. Sageli mõistavad pärast nõustamist ja valikute tutvustamist ka lapsed ise, et KLAT on ainus võimalus käesolevas olukorras järje peale saada. Kui lapsevanematest tuge ei ole ning nemad koostööd ei tee ning laps ise muutuste vajaduste mõistab, siis võib olla mõistlik keskenduda lapse tugevuste toetamisele ning iseseisvumise toetamisele näiteks KLATi järel õpilaskodu toel.

FG5_Lastekaitsespetsialistid: “... lõpuks on ema suutnud ka leppida selle mõttega, sest paraku pere kaks vanemat last on juba selle tee läbi käinud. Nüüd on kolmas, kes läheb — tütarlaps, kes läheb /.../ enam kuidagi ei saa. Lõpuks ikka saab see vanem ka nõusse tegelikult. Ja laps ka on juba seda meelt — vähemalt see tüdruk — et ega tal pääsu pole ja ta juba ise tahab minna lõppkokkuvõttes, et saada järje peale kuidagigi.”

SKA roll on lastekaitsetöötajaid nõustada KLATi suunamise ja/või teenuse pikendamise seotult. Nead lapse ja perega kokku ei puutu, koostatud alushinnangud lastekaitse poolt on erineva kvaliteediga, oluliseks peetakse **lapse heaolu mudeli kolmnurga kasutamist** (sh juhendi järgi detailsamal kujul).

FG3_SKA_Kesk-Eesti: *“Meie nende riskis olevate lastega sõna-sõnalt kokku ei puutu. Meieni nad jõuavad läbi lastekaitsetöötaja, kes siis pöördub meie poole kas nõustamisteenuse saamiseks või pöördub siis otse KLATi saamiseks. /.../ Meie roll nende laste puhul ongi siis läbi kohaliku omavalitsuse neid lapsi toetada”*.

SKA hinnangul soovivad nõustamist pigem üksinda, väiksemates kohtades töötavad lastekaitsetöötajad, suuremates meeskondades (nt linnade lastekaitsetalitused) toimub nõustamine ja nõupidamine pigem kollegiaalselt. SKA näeb, et **lastekaitsetöötajate töökoormus on väga suur** - seega tuleb tegeleda KOV juhtide teadlikkusega laiemalt, et laheneks seeläbi pinnapealsemate lastekaitse hinnangute probleem. Lastekaitsetöötajate hinnangul on SKA soovitusel nii mõnigi kord ebarealistlikud, mitterakendatavad ning „päris elus“ ei toimi.

FG3_SKA_Kesk-Eesti: *“Kindlasti see võib ka seda abivajaduse hindamise põhjalikkust ja kvaliteeti mõjutada, kui lastekaitsetöötaja ei süübi sellesse kolmnurka vaid võtab ette ainult need STARi plokid. Siis see jääbki pealiskaudseks, sest seal on küsitud vähem kui see tänasel hetkel seaduse järgi olema peaks”*.

Samuti näevad lastekaitsetöötajad, et lapsi on kohati keeruline kaasata, kuna nendega ei saada kontakti või neil puudub huvi hariduse omandamise vastu ja soov enda olukorda muuta.

FG_Lastekaitse-Ida-Viru: *“Ja ega me ei saa sealt SKAst ju ka nõusolekut enne, kui me olemegi kõik variandid ära proovinud. Siis alles SKA annab meile ju omapoolse soovitusel ja nagu nõusoleku sellele KLAT teenusele. Siis me saame selle SKA nõusolekuga alles asjaga kohtusse minna. Kohus küsib ju seda. Kohus ju väga arutab[?], sest on ka eitav vastus tulnud kohtust. Mul tegelikult oli pikendamiseks, aga kuna kohus leidis, et KLAT teenusel viibides ei ole laps mitte midagi halba sooritanud, siis ei pikendata lihtsalt. Aga aasta hiljem läks uuesti ikkagi KLAT teenusele”*.

L8: *“ [lastekaitse] tegi lihtsalt kohtule avalduse. Ta rääkis kõigiga. [sai lapsega kokku]. Ühe korra tahtis veel, aga ma ei viitsinud enam. ...Ma ei vastanudki ta kõnele. Noh, neid [psühholooge jt] nad pakuvad kogu aeg, ... aga suht mõttetu. MDFT oli juba kaks aastat, heh. No oli [abi], aga vähe... No me käisime Rajaleidja ja kõik läbi ju .“*

L7: *“...viisid mind politseijaoskonda. Ja siis ma jooksin sealt ära, ja siis lõpuks leiti linnast, Tartu linnast üles, ja siis mind viidi Raja kliinikumi, kuna mul oli alkoholimürgitus. Siis sealt viidi mind x linna ... kasuperesse. Ja siis sealt ma jooksin ära, ja siis mind püüti uuesti Tartus kinni ja viidi Tallinna kinnise lasteasutuse teenusele.”*

Võrgustikuni jõuab tagas vähe infot, kas laps, kellega nad töötasid / töötavad, on KLAT-teenusele suunatud, **samuti vähe tagasisidet** KLATis toimuva ning lapse KLATi järgsete tegevuste kohta. Kui info on võrgustikule tööalaselt vajalik töö jätkamiseks lapsega, siis peaks võrgustik olema kaasatud ja kursis. Samuti nähakse puudulikuna võrgustikuliikmete rolli- ja ülesannete jaotust, rohkem tuleks teada üksteise pädevusi, kogemusi ning sõlmida selgeid kokkuleppeid.

Võrgustik_1: “... on üksikuid, väga üksikuid juhtumeid, kui me kuuleme, et on oht, et laps hakkab võib-olla sellele teenusele minema. Aga ega ma täpselt ei tea. Me tagasisidet pole saanud, kas ta siis on läinud või mitte. Ja oleme teinud vist mõnele KLAT-teenuselt tulijale mingi haridussoovituse, kui ta tuleb siis tagasi nii-öelda siia tavaooli ja tavaellu.”

KLAT teenuseosutajad näevad hästi toimivat **võrgustikutööd lapse aitamisel olulise võtmetegurina** - lapse ümber paiknevad eri süsteemid ning mida rohkem asjakohaseid võtmevaldkondade eri võrgustikupartnereid on kaasatud, seda rohkem mõtteid, ideid ja vajalikke muutusi lapse ümber keskkondades toimub. Samuti aitab võrgustikutöö hinnata eri valdkondade toetusmeetmete võimalusi ja võimalikku sobivust, samuti analüüsida eri valdkondade perspektiividest lapse KLATi sobivust, KLAT teenuse potentsiaali lapse aitamisel.

Võrgustik_2: “Kui ma ikkagi näen ja nõustun ja teised võrgustiku liikmed ka nii-öelda juba kogenumate inimestena nõustavad, et seal miski muu ei aita — oht talle endale või teistele on nii suur, et kiiremas korras tuleb ta KLATi ära saata — siis me oleme seda üritanud ikkagi teha ka”.

Eeldatakse, et lastekaitsetöötaja oleks võrgustikutöö ja juhtumikorralduse eestvedaja, kuid ka võrgustikuliikmed (nt noorsootöötaja, KLAT teenuse osutajad jt) on olnud võrgustiku kokkukutsuja rollis, kui keegi teine seda ei tee või kui see on keskse probleemi lahendamise seisukohast vajalik (nt vajadustele vastava õppekeskkonna puhul kool). Toodi näide, et lapsel oli seitse väärtelaristust, kuid võrgustikku ei olnud seni kokku kutsutud. 2019/20 aastatest suuremat rakendust leidnud “**Ringist välja**” mudelis oli võrgustiku kokkukutsuja SKA spetsialist. Võrgustikukohtumistel on oluline fikseerida kokkulepped - ülesannete jaotus, uue kohtumise aeg ning muu oluline.

Võrgustik_1: “Ja rollijaotus ka, onju, et tegelikult võrgustiku liikmed saaksid ka aru, mis tegelikult nende nagu ülesanded on ja saaks... ühesõnaga, võrgustikus olivad saaksid ka aru üksteise nagu pädevusest, et mida keegi teha saab ja leiaksid nagu vastavad kokkulepped, mis ülesanne siis võib-olla kellegi oma on — kes läheb, ma ei tea, noorega kuskile, või kes saadab mingi taotluse või mis iganes — et sellised asjad oleksid nagu võrgustikus ka arusaadavad”.

FG KLAT Lõuna: “...kui nad siia jõuavad, siis meie KLAT-asutustena teeme seda võrgustikutööd tunduvalt rohkem võib-olla kui varem on tehtud. /.../ Selliste keeruliste peredega toimub nagu algul peaaegu kas iga nädal või üle nädala... on võrgustikud meil läbi siis Zoomi või Teamsi või kus iganes, et saada see meeskond tööle. Vahel õnnestub, vahel ei õnnestu.”

Hea praktika abivajaduse märkamise ja sekkumiste planeerimise osas on valdkondadevaheline koostöö teatud piirkondades ja praktikakogukondades – näiteks Saaremaal, kus laste ja perede tugikeskuse juhtumikorraldaja võtab võrgustiku juhtimise enda kanda, sh kaaates Saaremaa kuuest piirkonnast konkreetse lastekaitsetöötaja, politsei, haridusküsimustes kooli ja Rajaleidja. Piirkonna võrgustikukohtumisi kutsub kokku sotsiaaltöötaja, kaasates muuhulgas ka lasteaedade, koolide, noortekeskuste, politsei esindajad ning regulaarselt arutatakse läbi piirkonna laste

probleemid. Võrgustiku koostöö toimimist see toetab, riskiks on isikuandmete ja eralelu kaitse ning konfidentsiaalsuse tagatus.

4.2. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohad

Võrgustikutöö vajab paremat, oskuslikumat korraldamist ning koordineerimist. Võrgustiku liikmed sooviksid olla riskis lapse võrgustikutöösse kaasatud tänasest varem, praktikas toimub see nii mõnigi kord liiga hilja - kui probleemid on juba kuhjunud ning süvenenud. Tõsisemad probleemid eeldavad intensiivsemat võrgustikutööd ja ressursimahukat sekkumist. Lastega töötavad spetsialistid kurdavad ajapuudust, kuid oma valdkonnas ja endaga seotud laste ja pere puhul on vajalik hinnata olukorda ja kohtumiste vajalikkust, prioritseerima oma ülesandeid. Heaks uute oludega kohanemise näiteks oli COVID periood, kui kohtumised viidi virtuaalseks, kasutati muid **alternatiivseid nutikaid e-lahendusi**.

Samuti nähakse, et **võrgustikutöö eesmärk ja olemus on eri võrgustikuliikmete jaoks eri tähenduse ja tähtsusega**, mõned võrgustikuliikmed ei pea kohtumisi vajalikuks. See viib olukorrani, kui kohtumiseni jõudmise ajaks on lapse / pere probleemid juba niivõrd tõsised, et tuleb reageerida kiiresti ja püüda midagi ära teha ehk siis sekkutakse liiga hilja, mil probleemid on raskesti lahendatavad. Tuleks leida ja suuta kokku leppida laste vajadustele vastav võrgustikutöö viis – kaaluda, kas piisab telefoni teel infovahetusest või on selge kohtumisvajadus.

Võrgustik_1_kool: *“Siis ma mõtlesin, et noh, aga miks me ootame, kui ta juba on nii-nii riskinoor ja teavitame siis, kui tegelikult võiks juba... noh, kui on konflikte ja juhtumeid koolis, mis on nagu kooli poolt ja vanematega kuidagi klatitud. Miks me peame ootama nii kaua? Istume korra maha, arutame läbi, vaatame, äkki siis ongi kellelgi teisel juba mingisugust muud infot, või et me saame noore ikkagi raja peale”.*

FG KLAT: *“ .. kes meil kohe väljumal on, on ise nagu väga suure arengu teinud, aga võrgustik ja vanemad kaasa ei ole tulnud. Kuidas siis veel neid toetada? See ongi see kõige suurem mure, kui keskkond, kuhu laps naasma peab, ei muutu kaasa”.*

FG SKA: *“seda last... noh, tõepoolest – tal on ikkagi nagu nii tugevad ikkagi tema nagu emotsionaalsest toimetulekust kuidagi tulenevad kitsaskohad seal taga, et on vaja tegelikult tõesti teraapiat ja sellist lähenemist. Ja samas võrgustikus on, onju, ka siis politseiametnik, kes ütleb — “aga viimase kuu aja jooksul on 3 kriminaalasja algatatud ja politsei vaatest ühel hetkel me väga selgelt liigume KLAT teenuse suunas” /.../ need väärtused ja hoiakud ja uskumused, kui need nagu selles mõttes pörkuma hakkavad, siis lõppkokkuvõttes ongi laps see, kes seal vahel on”.*

Lastekaitse poolne hindamine peab olema põhjalik, tuginema piisaval eeltööl, piisaval arvul (nii kvalitatiivselt kui kvantitatiivselt piisavalt) kohtumistel nii lapse, pere kui võrgustikuga. Vajalik on tagada aeg ja võimalus tagasiside koondamiseks, analüüsimeks, kas hinnangus on kõik aspektid tõeselt ja osapooltele arusaadavalt välja toodud. Laps ja pere peavad saama

lastekaitsetöötajat usaldada, temaga avatult rääkida ja koostööd teha. On elementaarne ning ainuvõimalik, et **lastekaitsetöötaja peab kokkulepetest kinni, on eetiline ja toetav**, last ja peret kaasav.

L3: *“Pidevalt olid mingisugused sihukesed umbes-lahendused, ja kui olid kokkusaamised, siis alati oli kas hiljaksjäämine või see, et “kuule, ma siiski täna ei saa”, viimasel hetkel ütlemine. /.../ Esiteks ma ei saanud eriti palju rääkida isegi temaga, siis kui ma tundsin, et ma tahan või vajan. Ja kui ma rääkisin talle midagi, siis kohe said mu vanemad teada, psühhiaater teada ja kõik muud asjad teada. Mis põhjusel ma talle rääkisin — et nemad teada ei saaks. Ma lihtsalt tahtsin nagu südamedelt ära rääkida.”*

Spetsialistid paiknevad intervjueritud laste ja lapsevanemate tunnetusel tugevamal **võimupositsioonil**. Selliselt positsioonilt on eriti oluline, et spetsialistid näeksid vaeva vastastikuselt austava ja avatud usaldussuhte ehitamise ning hoidmisega. Oluline, et laps (ja pere) mõistaksid, et **KLAT teenus ei ole karistus, vaid võimalus** probleeme ja olukorda kontrolli alla saada, arendada endas teadmisi ja oskusi murekohtade analüüsimiseks ja võimalikult iseseisvaks lahendamiseks.

L3: *“Alguses, päris alguses ma tahtsin sinna sellepärast, et issand, kui äge — pahade laste kool, särki-värki. Aga lõpuks ma sain aru, et ma ei saagi õigele rajale, kui ma sinna ei lähe. Siis ma hakkasin juba suuremaid kärke endale keerama, kui ma saan vanemaks. Et jah, lõpuks ma sain aru, et see on ainus väljapääs minu jaoks, kui ma üldse tahan lootust veel”.*

Intervjueritud lapse L4 kogemus näitab, et alati ei ole tehtud selgitustöö piisav ning teenusele suunatud laps on segaduses ja teadmatuses. Spetsialistid peaksid end püüdma panna lapse asemele, et tunnetada informeerimise, selgitamise ja lapse kaasamise olulisust.

L4: *“Ükspäev oligi, et pannakse mingi politseibussi ja sõidetakse mingi hästi kaugemale. Ja siis oledki kuskil, et... kus ma olen, onju? Ma ei tea, kus ma olen; ma ei tea, mis maja see on; ma ei tea, heh, kaua täpselt siin olen; ma ei tea üldse, mis seal sees on, onju.”*

KLAT juhid näevad, et lapsed jõuavad KLATi liiga hilja ning nii laste kui peredega ei ole piisavalt tööd tehtud, **nende tugevustele ei ole keskendutud**, kompleksselt vajadustele vastavat abi pakutud.

KLAT_juhid: *Ja siis, kui laps juba lõppude lõpuks KLATi jõuab, siis temaga on juba tööd tehtud. Ta teab juba, milleks see teenus vajalik on. Sest noh, selge see, et kui lapsel on viis aastat probleeme olnud ja nüüd ta tuleb, ma ei tea, 16-17, onju, ja meie hakkame talle nagu õpetama — noh, see üldjuhul on ikkagi, et sein on päris tugev ees. Algselt tuleb nagu teha selgeks, et räägi, mis on nagu mured, ja kuidas ja mis on need, ütleme niimoodi, kitsaskohad, ja mis on su tugevad küljed, onju. Noh, räägi endast nagu. Ja see ongi... Ja oleks tore, kui see on juba tehtud ja laps juba mingisuguse paketiga tuleb, sest ma alati ka iga lapse käest ka küsin, et mida me saaksime sel aastal ära teha ja mida sina tahaksid teha – mis sind motiveeriks ja kõik need asjad. Siis ongi nagu... Aga kui seda on ka eelnevalt tehtud ja laps teabki, et psühholoog on olemas ja tema tegeleb; psühhiaater on olemas ja tema tegeleb muude teemadega; ja need terapeudid aitavad... et meie ei pea seda leiutama või avastama... Nagu ma ütlesin ka — see aasta on ikkagi nii lühike nagu ja*

kõik need asjad võtavad nii kaua aega, et kui see oleks enne ära tehtud ja juba mõned asjad, kus me saaksime edasi liikuda”.

Töö lapsevanematega peaks algama juba enne KLATi, kuid eelkõige peaks lapse KLATis viibimise ajal toimima tugev ja põhjalik koostöö, et oleks loodud toetav kodune keskkond ja suhted, kuhu KLAT teenuse **lõppedes laps tagasi pöörduks**.

FG_KLAT_juhid: „Siis me jääme ka selle taha just, et see pere ei ole valmis, kuhu ta meilt edasi läheb. Meie oleme suutnud selle päevaraami ja kõik asjad paika panna, aga jääb sinna taha, et ei ole kodu, kuhu minna“.

KLAT juhtide kirjeldusel püütakse KLATis (taas)ehitada suhe vanematega üles positiivsetele aspektidele, mille osas oleks võimalik vanemale ja vanemal lapsele tunnustust avaldada. Siiski on KLAT teenuse rõhuasetus peamiselt lapsel ning KLAT juhtide poolt tunnetatakse, et lapsevanemaid liigselt survestada ka ei ole võimalik, kuna siis nad tõmbuvad tagasi ja “kaovad hoopis ära”. KLATiga **samaaegselt peaks töö perega toimuma kohtadel lastekaitsetöötaja eestvedamisel**, kuid KLAT juhid näevad seda tänasel päeval puudulikuna. Kui vanemate ja peredega paralleelselt KLAT teenuse osutamisega ei tegeleta, siis on tõenäoline, et KLAT teenuselt välja suunatud laps suunatakse peagi teenusele tagasi / pikendatakse teenust, kuna lahendust ei ole leitud peresuhete ja koduse kasvukeskkonna probleemidele. Lastekaitse spetsialistide hinnangul ei mõista kõik lapsevanemad vastutust ja kohustust koostööd lapse parimate huvide nimel.

FG_KLAT_juhid_Lõuna-Eesti: “kui laps on aasta meil, tegelikult peaks ka selle lapsevanemaga tööd tegema, näiteks kohalik omavalitsus. Meie proovime neid... aga nad on juba nii katki, kui nad siia jõuavad. Nad ongi kogu aeg, et “aga teie laps on nii halb, ta on paha, ta teeb seda, ta on selline”; hästi palju silte küljes ja noh, siis nad tunnevad ka ennast kui lapsevanemad läbikukkununa. /.../ See ongi see kõige suurem mure, kui keskkond, kuhu laps naasma peab, ei muutu kaasa. Siis on töö natukene poolik kahjuks“.

Probleemiks on see, et KLAT teenusele **suunatakse lapsi, kuna nende toetamiseks süsteemis alternatiivid puuduvad** – eelkõige tuntakse puudust erihoolekandeteenusest / ravikodu teenusest erivajadustega lastele. Ka vanemad / seaduslikud esindajad ei ole vastu, kuna nemad ei tule enam oma lapsega toime.

Fookusgrupp_kohtunikud: “Ja lapsevanematega vastupidiselt seal nagu seda koostööd on vähem, sest need lapsevanemad ongi natuke nagu alla andnud – või noh, mis natuke; päris alla andnud. Nende jõud enam ei käi üle sellest lapsest, sest mul ei ole ühtegi kogemust olnud, kus lapsevanem oleks vastu olnud, vähemalt selle esialgse määramise osas. Ühel pikendamisel küll, jah, see eestkostja ikkagi nii-öelda võitles selle eest, et laps saaks välja ja siis me ikkagi teenuse peatasime. Aga üldiselt lapsevanemad on olnud alati nõus sellega, et need lapsed sinna määratakse.”

Lastekaitsetöötajate pädevus on erinev, ennetustöö on hilise märkamise, spetsialistide suure koormuse ning ebaühtlaselt kättesaadavate toetusmeetmete tõttu olnud mitmete intervjueritute

kogemusel olnud puudulik. Toetavate teenuste kättesaadavus eri KOVIDes varieerub, eelkõige tuntakse puudust lastepsühhiaatri ja teiste vaimse tervise spetsialistide teenustest.

4.3. Süsteemidevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused

4.3.1. Arendusvajadused ja väljakutsed

Teadlikkus KLAT teenuse olemusest ja **KLAT maine vajavad parandamist** ning võrgustikuliikmetest spetsialistid paremat informeerimist. Iga lastega töötav spetsialist peaks oskama vajadusel lapsele ja vanematele KLAT teenuse korraldust ja sisu selgitada ning andma oma panuse sellesse, et KLATi suunamine ei oleks häbimärgistatud. Stigmatiseerimise võib endaga kaasa ainuüksi see, et KLATi suunamine toimub kohtumääruse alusel. Vähene teadlikkus, informeeritus ja kaasatus võivad olla ka põhjused (lisaks teenuse stigmatiseerivale taustale), miks vanemad võivad töötada vastu KLATi määramise protsessis. Teenusele jõudnud lapsed on pigem KLAT teenusega rahul ning näevad positiivseid külgi.

Võrgustik_1_Haigla_sotsiaaltöötaja: “Siis, noh, minu töö haigla töötajana tegelikult on sellel KLATi kohal siis informeerida tegelikult neid võrgustikke. See info võib-olla ei ole KLATist nii väga nagu kättesaadav olnud tõenäoliselt ja hästi palju on, eks ole, see stigma pool — kinnise lasteasutuse teenus on ikkagi pättidele ja kaabakatele; sinna selliseid muid probleemseid lapsi justkui ei saadetak, kes võib-olla psühhiaatrikliinikus on ja vajavad seal iseenda ja teiste turvalisuse tagamist. Seal on väga palju nagu seda poolt, kus ma olen pidanud siis seda teenust natukene nagu oma vanade teadmiste põhjal tutvustama — et see tegelikult ei ole nagu sihuke nii-öelda vangla eesuks enamasti ikkagi. Seal on kindlasti keerulisemaid noori, aga pigem see teenus on ikkagi mõeldud laste ja neid ümbritsevate inimeste kaitseks ka. Pigem on see olnud nagu keeruline saada neid võrgustikke kokku sellel teemal arutama, sest sellel teenusel on see teatav stigma nagu juures.”

KLAT juhid: “... lastekaitsejad siiaamaani üritavad lapsi hirmutada kas hariduskolleegiumiga, Tallinna Laste Turvakeskusega, ja tänu sellele ongi selline arvamus, et olemegi karistus. Tegelikult oleme juba ammu rääkinud sellest, et pakume ainult abi..... aga lastekaitse hirmutab meiega, või isegi koolid”

L8: “Kõik on tegelikult hästi.”... “Ta [KLAT töötaja] oskab noortega suhelda”..” Suht positiivsed kõik [KLAT töötajad].”... “Mulle sobib siin, heh.”

Võrgustikuliikmed tõid välja lapse heaolu ohustava probleemina, et tööpraktikas mõnikord **“mängitakse võrgustikutööd”** (kohtutakse nõ linnukese pärast), kui venitatakse otsustega ja antakse põhjendamatu lapsele KLATi suunamise asemel muid võimalusi (mis ei toimi) või kui võrgustikus ei suudeta / soovita lapse arengut toetavaid keerulisemaid, kuid vajalikke otsuseid õigeaegselt langetada. Teatud **järeல்valve** rakendamine võib seetõttu olla asjakohane - et kui lapse huvides otsust ei langetata, siis sekkutakse protsessi ning motiveeritakse seeläbi võrgustikku lapse heaolu nimel pingutama.

Võrgustik_2: “Et võib-olla, jah, nende võrgustike puhul enne KLATi vaadata hästi adekvaatselt endale otsa, kas me oleme varaselt märganud, kas me oleme sobivaid lahendusi julgenud peale nii-öelda panna. Üks asi on ka see, mis me oleme võib-olla märganud — kui noorel on tegelikult lihtsustatud õppekava vajadus, aga tema kodukoha kool on, et “mis me hakkame; siis on märk ju ka küljes, et ta on totu”... Aga kui noor peab õppima endale raskes õppekavas, siis ta hakkabki vembutama ja ta hakkabki rikkumisi tegema. Sest meil ongi KLATis ka hästi mitmeid lihtsustatud õppekava noori, ja kui nad saavad õppida jõukohasel õppekaval, siis nad on väga muhedad tegelased”.

Võrgustik_2: “võrgustik käib koos. Aga seal nagu leitakse ja venitatakse seda kummi ikkagi, et veel ja veel — proovime veel midagi. Aga see veel proovimine mingitel juhtudel ei ole nagu okei lapse jaoks.”

Võrgustik_2: “Teatud juhtudel on siiski vajalik riiklik järelvalve algatada mõningate tegevuste osas. Me ei tohiks karta riiklikku järelvalvet, sest on näidanud, et kus on imearmas lastekaitse spetsialist, südamlilik ja tore, aga kõik tema lood lähevad hapuks — ja kõik muudkui nunnutavad ja poputavad. /.../ me kõik spetsialistidena peaksime kandma vastutust selle loo või selle noore heaolu eest ja julgema vajadusel pöörduda siis kasvõi... noh, on see siis SKA poole, et konsulteerida riikliku järelvalve osas. Sest mitmed lood tegelikult on läinud karmiks selle tõttu, et väga paljud inimesed on pealt vaadanud. See on nagu seesama, et kas võetakse vastutus selle juhtumi nii-öelda osas; kas võetakse vastutus selle noore toetamise osas, või ka see, et kas meie võrgustiku liikmetena võtame vastutuse, et me ei lase seda lugu, noh, ropuks kätte ära. Ja tõesti on seda, et... noh, see ei ole pealekaebamine, vaid teatud instantside kaasamine — [see] on hädavajalik nii noore kui ka ühiskonna heaks.”

See, et keeruliste laste juhtumite puhul ei ole piisavalt toetusmeetmeid ning et menetlused võtavad aega ning süsteemis on “augud” - on laiem ja kindlasti lahendusi vajav küsimus. Üks võrgustikuliige tõi intervjuus välja, et **KLAT laste puhul on nende elu “augus”** ning samas on nad parajasti ka **sattunud teatud mõttes süsteemi auku**, kuna täisealisena kaob ära ka KLAT-i suunamise võimalus. 18-aastaste ja vanemate puhul on praegu abiks noortegarantii tugisüsteemi juhtumikorraldaja, kuid teisi alternatiive napib.

Võrgustik_1_: “Aga siis ongi, et päringud võtavad aega, taotlused võtavad aega, ja siis see noor nagu natuke ripub. Ma olen nagu mõelnud, et see ka ei tohiks tegelikult päris nii olla, sest tegelikult siis ta on ka justkui nagu oma eluga augus, ja siis ta on justkui mingis süsteemi augus ka”.

KLAT-i suunamine võtab aega (sh **Sotsiaalkindlustusamet kujundab seisukohta kuni 30 päeva ning kohtumenetlus võtab intervjuueeritute hinnangul umbes 2 kuud**) ja KLAT teenuse kohti ei ole piisavalt. See omakorda ei võimalda õigeaegselt sekkuda, näiteks prokuratuur peab leidma võimalused lapse puhul meetmete rakendamiseks, kuni KLAT koht vabaneb. Kohtule eelnevas etapis peaks olema võimalus kiirmenetluseks, et hindamisel tuvastada kriitilised juhtumid ning rakendada intensiivseid sekkumisi, lühiajalist KLAT-i suunamist vm vajalikku.

Võrgustik_1_Prokuratuur: “Aga noh, siis omaette küsimus oli muidugi see, mida ma prokuratuuri poole pealt natuke lükkasin ka ja arvatavasti nüüd SKAga arutatakse — see

on see, et kui ma nüüd mai alguse poole või aprilli lõpp, kui see sündmus oli, küsisin siis KLATi kohta, siis öeldi, et sorry, kõik on täis — esimene võimalus tuleb kuskil 14.06. Ei olnud võimalustki tegelikult selle poisi osas nii-öelda operatiivselt tegutseda. Me võtsime tal tuure maha sellega, et me hoidsime teda võimaliku nii-öelda kahtlustatavana kinni. Peale seda nii uurija kui mina vestlesime temaga. Lapsevanem oli juures. Ja praegu siis ütlesime talle, et nii-öelda... noh, kohaldasime teist tõkendit, mis on elukohast lahkumise keeld, mis alaealisele tõenäoliselt mitte midagi suurt ei ütle. Aga vähemalt vormistasime paberi ja nüüd ta sai aru, et nüüd on tõsine lugu.”

Teisest küljest KLAT teenuse eel ehk **hindamisotsust oodates saab veel võimalikke toetavaid teenuseid katsetada**, ei tohiks niisama oodata KLATi minekut. KLATi ajal on oluline töötada lapsevanema(te) ja **perega, peresuhete ja koduse keskkonna tugevdamise ja tervendamise**ga, et KLATis päevarutiini ja õpioskused (taas)omandanud laps saaks KLATist naastes tuge oma kodust ja perelt. Võrgustikuliikmed on mitmetel kordadel näinud, et KLATi lõppedes ei ole peremustrid muutunud, st et peredega ei ole KLAT ajal piisavalt tööd tehtud.

Võrgustik_1: “Kahjuks on olnud mitmel puhul see asi, et need perekonnad on ikkagi sama koha peal ja siis kui see noor tagasi tuleb, siis tegelikult ta koheselt läheb tagasi sama muistri peale. Sest ega ainuüksi ju noores see probleem ei ole, vaid tegelikult on kogu selles perekonnasüsteemis ja -mustris. Ja kui ta tulebki täpselt sama koha peale, kust ta aasta tagasi lahkus, siis, noh, see on põhimõtteliselt nagu maha visatud aeg. See aasta peaks tegelikult siinpool tegelema siis selle vanemaga”.

L1 intervjuust selgus, et ühe-aastase KLAT teenuse ajal käis temaga KLATist väljast suhtlemas ja kohtumas vaid kaitsja ja kriminiaalhooldusametnik. KLATi ajal peaks toimuma töö lapse ning ka lapsevanema ja perega kogukonnas, aga ka tihedas seoses teenusel viibiva lapse / noorega.

KLATi ajal **loodud usaldussuhted spetsialistidega on oluline hoida toimimas**, võimalusel mitte vahetada lapsele sobivaid spetsialiste ja võimalusel jätkata nende nõustamistega järeltoe raames KLATi järel. Võrgustikuliikmete puhul on selge suhtlus ja selgitustöö lapse ja vanemaga olulised ka tulevase koostöö jätkumise seisukohalt, kuna KLATi suunatakse kohtu kaudu, teatud juhtumitel tuleb ka võrgustikuliikmetel kohtus selgitusi anda ja sealjuures on usaldussuhe lapse / vanemaga vastuolulises seisus. Ehk siis – lapse jaoks seni toetav võrgustikuliige võib nüüd olla kohtus selgitusi, tunnistusi andmas.

Võrgustik_1: “kui KOV taotleb KLATi, siis see tähendab ju kohtusse minemist. Ja ma olen istunud kohtus... Õigemini, see jätkutugi ja kõik see sõltub väga palju sellest perest, milline on sinu suhe selle perega peale seda, kui see laps on sinna läinud. Sest ma olen istunud kohtus — see näeb välja nii, et on kohtunik seal oma pukis ja siis mina olen avaldaja, ja seal vastas istub see laps oma emaga, ja mina olen see paha.”

Oluline on **lastekaitse spetsialisti kui juhtumikorraldaja tugev, selge ja last toetav roll läbivalt - enne KLATi, KLATi ajal ja järel**. Kahjuks näevad KLAT juhid, et juhtumikorraldaja vastutust lastekaitsetöötajad nii mõnigi kord ei võta. Sealjuures oodatakse eriti KLAT perioodil lastekaitse poolelt, et KLAT teenuse osutajad kannaksid ka juhtumikorraldaja rolli. Need nad aga olla ei saa, kuna nemad tegelevad eelkõige lapsega teenusel, kuid tervikvõrgustik on lastekaitsetöötajale

lähemal ning juhtumikorralduse vastutus on ka seaduse järgselt lastekaitsetöötajal, mitte teenuseosutajal. Juhtumikorraldaja vahetumine (üldiselt lastekaitse, aga KLAT teenuse ajal KLAT teenuse spetsialist) tekitab pigem segadust nii võrgustikus kui ka lapse ning pere jaoks.

FG2_KLAT_juhid: “*See võrgustik on meil hästi selline lai. See oleneb juhtumist. Aga me kindlasti ei jäta nagu vastutust ainult endale, vaid proovime ka lastekaitset sinna kaasata. Ütleme lastekaitsele näiteks, et “ole hea, järgmise võrgustiku kutsud sina kokku”, ja millal see on. ...Vahel on tõesti, et me võtamegi kogu vastutuse endale ja veame kuni lõpuni. Aga me ka loomulikult... täna küll vähem, aga me oleme hästi palju ka SKAst oma koordinaatoreid kaasanud võrgustikele. Ja samamoodi ka lastekaitseosakonda, kui on keerulised juhtumid. Me kohe nagu, jah, kaasame inimesi juurde. Tundub, et see on kuidagi aidanud. Eks me ka proovime siin hästi loovad olla, kuidas jälle paremini. Mõni lastekaitseja küll kirjutab, et ma seekord ei saa ja teine kord. Me ei jäta oma jonni”.*

Lapsevanemad vajavad juhendamist ja nõu, et erinevate teenuste taotlemise ja saamisega toime tulla. Lapsevanem võib, aga ei pruugi olla pahatahtlik või mitte-koostöövalmis, tema jaoks võib jääda teenuste tingimuste jälgimine, taotlemine liiga keeruliseks. Spetsialistide ülesanne on lapsevanemaid teavitada, toetada, et tuge vajav lapsevanem saaks julgust ning tuge ning saaks keskenduda sisulisele tegevusele. Bürokratlikud keerukused, ebaselgus võib tekitada lapsevanemas jõuetust ja ka vastuseisu ning seda võidakse liiga sageli tõlgendada ametnike poolt lapsevanema passiivsuse või huvipuudusena.

LV1: “*Ahjaa, siis sain ka lastekaitse käest, eksju, mingid paberid, et seda rehabilitatsiooniteenust... Aga kuna mul temaga tõesti kontakt oli äärmiselt niisugune raskendatud, siis ma ei saanud sellest aru, et mina oleksin pidanud ise kogu sellest pundist, mis mul oli — seal mingine 20 seda asutust — välja valima ühe asutuse ja ise temaga kontakti võtma. Kui sa juba nagu nii suurelt mõtlesid minu ja lapse eest, ehk siis pidasid mind vastutustundetuks vanemaks ja Priitu, eksju, selleks, et ta peab KLATi minema — ma tõesti eeldasin, et kui sa pidasid ennast nii suureks jumalaks, sa ajad siis need asjad ise ära korda. Ja ise mõtlesin, et huvitav, mispärast tal ei tule seda rehabilitatsiooni. Jah, ma sain sellest teada alles siis, kui Priit oli olnud selle teise juhtumi tõttu vanglas, et see on jäänud minu tegemata teoks, ja see tegelikult vaevab mind siiani, et ma ise jätsin tegemata.”*

FG SKA: “*mida see laps siis võiks vajada, kui ta pöördub koju tagasi ... kui laps on juba KLATis — kui seal on elukeskkonna probleemid, siis KOV ka tegeleks selle aasta jooksul, mis on, ütleme, see tavaline aeg, mingil moel ka selle perega rohkem. Kui keeruline laps on KLATis, on võimalus võib-olla vanematel näiteks kas pereteraapias rohkem osaleda või mingit vanemaharidust ja sellist tuge. Ja noh, väljumisel on samamoodi siis, et kas ta läheb sinna koju tagasi, kas ta läheb asenduskodusse...”*

KLAT sihtgrupi täpsustamise osas on vajalik teha tööd nii ametliku definitsiooni / määratluse tasandil, aga eelkõige tööpraktikas. **Teenusele ei tohi kokku panna väga erinevate ja vastuoluliste (eri)vajadustega lapsi, kellele ühes rühmas elamine võib mõjuda pigem kahjustavalt.** Näiteks teatud diagnooside ja probleemide põhised tuleks rühmasid moodustada, et ei tekiks olukorda, kus nooremad “õpivad” vanematelt ja kogenenumatelt, kus ATHD ja Aspergeri sündroomiga lapsed ei saa samas rühmas hakkama, kus on koos vaimse alaarenguga ja

normintellektiga - täiesti erinevate arenguväljakutsetega lapsed. Tegemist on väga haavatavas positsioonis laste ning peredega ning KLAT-teenusele suunamine ning teenuse kasutamine ei tohiks mingilgi määral lapse arengut või heaolu ohtu seada, kahjustada.

L2: *“Mind ei pandud üldse heasse rühma, sest ma olin väike poiss. Mind pandi... mitte ütleks, et väga suurtega, aga agressiivsete, ikkagi suuremate isikutega ühte rühma. Seal kiusati päris palju ja väga rahu ei saanud.”*

KLAT juhid: *“selliste raskemate diagnoosidega võikski olla tegelikult selline toetatav ravikodu, kuhu lapsed lähevad ja elavad, vastavalt sellele kui kaua nad peavad seal elama — kas täisealiseni... Siis ongi, et selle aja jooksul jätkatakse teenuseid ja seal reha ja kõik asjad peaksid olema. Lihtsalt ravikodusid tuleb rajada ja lihtsalt sellega tegeleda nagu, sest muidu nad ei sobitu kuskile. Kuskile mingi üks koht tekitada, noh, ei ole mõistlik. Siin tuleb natukene seda suuremat probleemi näha ja pikemas perspektiivis ka”.*

Ühe variandina pakkusid KLAT juhid välja, et näiteks Tallinna eri piirkondades võiks lastekaitstes olla **spetsialiseerumine keerulisematele või siis ainult KLAT juhtumitele**. KLAT juhid näevad mitmetes intervjuudes lastekaitsega koostööd eri põhjustel (lastekaitse töökoormus jms) arendamist vajavana – see mõjutab KLAT teenuse kvaliteeti ning tulemuslikkust.

KLAT juhid: *“see lastekaitse koht on kõige nõrgem selles just. Ja alustades sellest, et tegelikult — noh, nagu ma varasemalt ka mainisin — lastekaitse spetsialisti rida on ka see, et lapsele teavitada ja selgitada, miks ta tuleb juba...Mõnikord on nii, et lastekaitse spetsialist on ühe korra last näinud, kui ta KLATi tuleb nagu. Noh, kuidas see võimalik on? Aga ma mõtlen, et kuna see on juba nii olnud, et lastekaitse on juhtumi eest vastutav, siis tema ongi võtmeisik tegelikult igal juhtumil, vot.”*

Tähtis on mõista, et KLAT laste seas on arvukalt asenduskodudes kasvajaid, kelle puhul on probleemiks, et ei ole lapsevanemaid, kellega KLAT perioodil koostööd teha, vaid on erinevad pereemad või -isad, kes kohtumistel vahetuvad ning kes omavahel infot piisavalt hästi edasi ei saa anda. Samas on lapse ametlik seaduslik esindaja kohalik omavalitsus. Seega - nii KLAT teenuseosutajal kui ka lapse koju naasmise ettevalmistamisel on keeruline tööd lapse perega tulemuslikult teostada. Üheks variandiks on **usalduskasvatajate** süsteem ja tagamine, et võrgustikukohtumistel osalemine oleks nimetatute jaoks (ajaliselt) võimalik.

Võrgustik_1: *“No meile tuleb ikka nõustamisele lapsi, kes on lastekodus, ja seal on see, mis on meie jaoks natuke nagu selline probleemkoht, et vaata, seal on mitmed nagu erinevad need emad või pereemad. Kord tuleb üks pereema lapsega, kes ütleb, et ta täpselt ei tea midagi, ja siis teine kord tuleb teine pereema, kes ütleb, et ma nüüd ei tea jälle seda eelmist korda. Kuidagi neil see kommunikatsioon neil omavahel — et ikkagi see, kes selle lapse eest täpselt vastutab. Ja siis allkirjaõiguslik on kohalik omavalitsus — kolmas inimene, nii et...”*

FG SKA: *“Ja mõningatel juhtudel tänasel hetkel ei ole ka veel asenduskodudel seda nii-öelda usalduskasvataja süsteemi, et lapsega toimetabki ainult üks kasvataja — või noh, lapse käekäiguga on kõige põhjalikumalt kursis üks kasvataja, kelle peale siis nii-öelda seda kontakti üles ehitada. Ja noh, kui seda ei ole, siis ta mõjutab väga suuresti.”*

Kohtunikud on lapse ja perega kokkupuutuvate spetsialistide **hinnangute põhjalikkusega rahul**, kuid teatud juhtudel on esinenud, et kohtunike arvamused lähevad spetsialistide hinnangutest lahku. Näiteks, kui on vajalik otsustada KLAT teenuse pikendamise küsimus.

Võrgustik_1: *“kuigi omavalitsus taotles pikendust veel aastaks ja see oli teada, et sellest midagi head ei tule, kohtunik arvas, et “aga kuidas me teame, kui me ei anna noorele võimalust?” /.../ Ja jällegi ma jõuan selleni, et ei usaldata ja ei kuulata seda, mida räägivad need inimesed, kes lapsega igapäevaselt kokku puutuvad. Ehk et kohtunik otsustab paberite põhjal mingeid asju ja võib-olla kuulab seal SKA arvamust ja kuskilt, aga lapsega või noorega igapäevaselt kokkupuutuvate inimeste arvamust väga ei arvestata. Põhjendatakse sellega kuidagi, et kas ei ole piisavalt kompetentsed või pole piisavalt koolitusi saanud või võib-olla me vajame supervisiooni või võib-olla vajame mingit abi ja koolitusi. Aga see ei ole see tegelikult.”*

Samas on oluline ausalt tunnistada ja lahendusvõimalusi otsida, kui KLAT **pikendamist taotletakse põhjusel, et last ei ole KOVi kuhugi paigutada**, KOV ei jaksa tegeleda, KOVi kõik ressursid on ammendunud. Üks variant on spetsialisti nõustamine ja supervisioon, kuid teisalt veel täiendavate KLAT-väliste variantide otsimine ning väljaarendamine (nt riiklikud teenused jms). Haavatavas positsioonis laps / noor ei peaks olema ressursimahukale (sh finantsiliselt kalli hinnaga) teenusele suunatud, kuna muid toetavaid variante lapse / pere jaoks ei ole.

Võrgustik_1: *“võrgustikud KLATi ajal ja KLATi järel, on see mentaliteedi nii-öelda murdmine, et noor ei ole KLATi pargitud. Tihtilugu ta pargitakse sinna KLATi, nii et KOV ütleb, et tehke mida iganes, meil on tast, eksju, siinamaani. Et noh, me oleme ammendanud ennast... Hästi oluline on toetada neid KOVe, kes julgevad tunnistada, et neil on sellest lapsest siinamaani, et kas siis vahetada lastekaitsespetsialisti. Nagu Imbi tõi — suunatakse muudkui aga supervisiooniline ja nii... See ei ole selles mõttes... noh, see ongi selle reformi tulemus, et meil ei ole täna laste sundravi, ja meil ei ole alaealiste erihoolekande teenust.”*

Tõsiseks **murekohaks on KLAT-jätkutugi**, mis võrgustikuliikmete sõnul on formaalselt olemas, kuid selle juhtimine, toimimine ei ole piisavalt selged. Oluline on aegsasti ja süsteemselt siduda laps ja tema pere tema elukohas või selle lähistel teenuste ja võimalustega, mis jätkutoena KLATis saavutatud olukorda aitaksid tavaelus hoida ja toimetulekut toetada. Jätkutugi ei ole siinkohal eraldi teenus, vaid kombinatsioon erinevaid teenuseid, mida laps ja pere osaliselt kohe teenusele suunates ning pöörõhuga pärast KLATi vajab. Ühe variandina pakuti välja, et SKA võiks juhtumikorralduse pärast KLAT lõppu teatud perioodiks enda kätte võtta. L4 tõi intervjuus välja, et on juhtumeid, kui vahetult peale KLAT teenuse lõppemist naasevad teenusel viibinud lapsed tagasi oma igapäevaelu juurde ning neil on tõsiselt raske toime tulla.

L4: *“... samas ka paljud saavad sealt välja ja kõik on nagu unustatud — lähme tagasi, mis enne oli; hakkavad jälle mingit jama endale kokku keerama.”*

Võrgustik_1: *“Mõnikord on tõesti nii, et laps tuleb teenusele ja me juba hakkame võrgustikuga vaatama, et mis teenuseid... me juba planeerime seal KLATi ajal need teenused talle kodukoha lähedale, haiglasse, omavalitsusse kõik. Ja on ka tõesti Ida-Virumaa näitel, kus, noh, ma olen neid seal juba poolest aastast taga ajanud, et laps*

hakkab kohe-kohe teenuselt väljuma; nende arvates aega veel on, aega veel on, ja siis enamasti, eks ole, seal mai alguses tehaksegi neid ülemineku- ja suvekavasid — siis see tagaajamine nagu intensiivistub, he-he, KLATi nii-öelda teenusepakkuja poolt. Ja see on paras peavalu neid kätte saada ja nendega neid plaane teha ja siis neid seal motiveerida, et äkki leida mingeid laagreid ja siis aidata ja toetada neid seal. See on nagu päris sihuke suur väljakutse tegelikult teenusepakkujale, et leida siis see vastuvõttev pool, et neid aidata.”

Võrgustikuintervjuudes toodi välja, et **KLAT raames väljakujundatud võrgustikud võiksid püsida** ja toetada last ja peret, kuni ta ise toime tuleb. See muidugi eeldab lapsele ja perele usaldusväärset ja võrgustikku tõhusalt juhtivat juhtumikorraldaja tagatust. Lapse ja perega KLAT teenuse ajal hästi toimunud spetsialistide nõustamised vm tugi võiks jääda teenuselt väljumise järel teatud üleminekuajaks kättesaaavaks. Samas oleneb see lapse pere elukohast, teenuste osutamise asukohast ja paljust muust.

Võrgustik_2: “Hästi oluline on hoida sellist inimlikku tasakaalukust ja seda, et noor teaks, et KLATist väljumise järel on ka võib-olla mõned endised KLATi-inimesed tema toeks olemas”.

KLAT juhid: “me oleme tegelikult kursis ja lapsele alati pakume ka, et tulgu... noh, lepime kokku, et tulge, räägime või lihtsalt kohtume kuskil või helistame või kirjutame — noh, selles mõttes, et me ikkagi üritame seda kontakti säilitada ja lapsel oleks see nagu... ikkagi see tunnetus jääks ka peale KLATist väljumist, et me nagu jätkuvalt hoolime ja muretseme ja oleme temaga koos protsessi läbinud ja ei kao ka kuskile, kui see kohtumääruse päev on kukkunud ja laps on väljunud. Me ikkagi oleme alati olemas”.

FG SKA: “noh, kasvõi see, kui laps hakkab väljuma ja, ma ei tea, näiteks ongi sellel kodukohakoolil... noh, seal on mingid mis iganes asjaolud all — ka siis täpselt see suund või nõustamine, onju, et seda konfliktivahendust, taastavat õigust kasutada, või noh, mida iganes. Minul on olnud mingid võrgustikud, kus ma olen terve selle aja, he-he, mis ma olen SKAs töötanud, olen saanud olla nende KLAT lugude kõrval, et laps näiteks ongi kaks aastat olnud KLAT teenusel ja kogu aeg... selles mõttes, et kuna see juhtum on selline, mis muudkui nagu muutub, ka see töö, mida me siis selle võrgustikuga koos teeme, need eesmärgid ja lahendid ka muutuvad. Noh, see on jälle... see on nagu nii eripärane... See suund minu meelest nagu täna on küll ikkagi nii selge, et... mida me kogu aeg ka lastekaitsele ju kinnitame või verbaliseerime — sellest esimesest päevast, kui laps KLAT teenusele läheb, koheselt peab hakkama tema väljumise planeerimine

Probleemiks on **äsja 18-aastaseks saanud KLATist välja suunatud noorte** toetamine. Ka täisealiseks saanud noorte juhtumid tuleks üle võtta ja juhtumikorraldus peaks jätkuma näiteks kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötaja eestvedamisel. Siinkohal tuleb arvestada, et tegmist on täisealiste isikutega, kes osaleb teenustel vastavalt oma soovile.

Võrgustik_1: “Ja teine asi on ikkagi see jätkutugi, onju, millest... see justkui nagu formaalselt on olemas, aga mida see tegelikult nagu tähendab või kes seda nagu juhib? Või kui ongi nüüd niimoodi, et näiteks see noor tuleb KLATist välja, sest ta saab 18 ja

lastekaitse selles suhtes ei ole enam juhtumikorraldaja, kes siis selle üle võtab, onju? Kas see on SKA, kas see ongi... kes see üldse on?"

FG SKA: *"... Noh, palju on juba neid lapsi, kes saavad täisealiseks ja peaksid kusagile mujale teenusele liikuma. Kõige selle planeerimine mingil moel ja selles osalemine võrgustikes on üks osa ikkagi. Meie ju otseselt ühtegi teenust kui niisugust neile ei paku koheselt — et noh, see on see asi, võtke ja kasutage — aga pigem see, et arutada, mis on antud olukorras võib-olla see, mida saab teha. Ja näiteks koolikeskkonda võib-olla... noh, et KOV võtab ühendust ja aitab sinna sulanduda mingil moel, ja kõik see"*

Lastekaitse spetsialistide hinnangul on kohati **SKA-soovitused ebarealistlikud** ning SKA vastuseid tuleb oodata kriitilises olukorras kaua - kuni 30 päeva. Teatud piirkondades on **puudu headest venekeelsetest, Ida-Virumaal jällegi eestikeelsetest spetsialistidest**. KLAT juhtide sõnul on professionaalse **personali puudus**, mis seondub sellega, et väljaõpet pakutakse vähe, töötasu madal ja väljakutseid töös palju. Kohtunike sõnul peaksid KLAT lastega kokkupuutuvad spetsialistid (sh justitiissüsteemis) olema paremini **ette valmistatud laste ja vanematega suhtlemiseks**, kontakti saamiseks ja arendamiseks, lapse emotsioonidega toimetuleku toetamiseks.

Fookusgrupp_ kohtunikud: *"Nagu kõiki lastega ärakuulamisega on, see dilemma on, et kuhumaani tuleks arvestada lapse võimalikku kahjustamist edasist näiteks selle ärakuulamisega; mis küsimusi esitada, kuidas esitada"*.

4.3.2. Tänapäevased praktikad

KLAT teenuse juhid tõid välja mõtte, et **KLATi saabumise esimesest päevast alustavad nemad KLATist väljumise kavandamist** ning eeldaksid sarnast suhtumist ka teistelt võrgustikupartneritelt. **Võrgustikutöö toimimine ning koordineeritus** on ülioluline - et võrgustik kutsutakse kokku regulaarselt ja eesmärgipäraselt, rollid selgelt jaotatud, eeltöö ja kohtumise järel järeltöö tehtud ning süsteemne, antakse konstruktiivset infot.

Võrgustik_1: *"Sest ma olen ka näinud, kuidas mängitakse peitust võrgustikus ja pärast on see noor siis, noh, Viru vanglas, eksju, või tütarlaps siis Tallinnas. Et... ja nende võrgustike puhul on see, et kui see kokkukutsuja teeb seda lihtsalt linnukese pärast, siis sellel ei ole tolku. Ja kui keegi võrgustike liikmetest ei julge ka talle öelda, et see on lihtsalt praegu ajaraiskamine, siis me mängime kaasa väga kehvale loole. Aga kui see võrgustik on päriselt asjalikult kokku kutsutud ja antakse konstruktiivselt infot; võetakse ülesandeid ja järgmiseks korraks need täidetakse; siis ma olen näinud väga nihukesi muhedaid tulemusi"*.

Heaks varase ennetustöö praktikaks olid Pärnu **lasteaedadesse sotsiaalpedagoogide** tööle võtmine ja tihe võrgustikutöö nendega (eelkõige varaseks märkamiseks ja ennetustööks peredega).

Võrgustik_1: *"No meie näeme järjest seda, et tegelikult tegeleda tuleks juba ju siis, kui*

lapsed on lasteaias. Ühesõnaga, seal ju tegelikult on juba märgata, kui need vanemlikud oskused vanematel ei ole just kõige nagu võib-olla tugevamad — et suunata neid natukene võib-olla mõnele koolitusele. Või ka siis, kui see pere vaja sellist tuge...

Rakendatakse **regulaarset (kord kuus / kvartalis vms) kohtumisi laiendatud võrgustiku ringides infovahetuse eesmärgil**. Näiteks koolide lõikes toimivad Rajaleidja ümarlauad koolide tugispetsialistidega käitumisprobleemide, õpiraskustega laste kaardistamiseks ja võrgustikutöös lahenduste leidmiseks. Samuti on linna lastekaitseteenistus kohtunud vaimse tervise teenuste osutajate juhtumikorraldajatega kord kuus ning lastekaitse, juhtumikorraldajad noortegarantiist, politseinikud ja kaasava hariduse spetsialistid kord kvartalis.

Võrgustik_1: *“oleme võtnud koolide kaupa nagu selliseid ümarlaudu kokku tugispetsialistidega, kes seal koolis on. Ja HEV-Ko ja võib-olla õppejuht ka, et kaardistada nii-öelda probleemsed lapsed, või noh, kas siis õpiraskustega või siis ka käitumisprobleemidega. Me vähemalt korra aastas kutsume nagu enda juurde siis või teeme veebi teel, kuidas meil parasjagu võimalus on. Nemad siis panevad nimekirjad ja meie siis vaatame, kas on keegi jõudnud juba meie juurde; kas need asjad on juba töös nende lastega, või siis tegelikult, noh, on vaja veel koolil tööd teha nende vanematega, et nad meieni jõuaks — või siis lastekaitsega ühendust võtta”.*

Lapsele formaalses tugisüsteemis usaldusisiku olemasolu - näiteks lastekaitsetöötaja võiks see inimene olla. Kuid praktikas on lastekaitsetöötajatel väga suur (üle)koormus ning **lastekaitsetöötajad tunnetavad rollikonflikti**, olles KLAT teenusele suunaja ja probleemide karm väljatooja hinnangutes ning samas peaks kandma last ja peret toetavat rolli.

Võrgustik_1: *“Ehk et see usaldusisik, see tugiisik, see inimene, keda ta saab usaldada — see on oluline. Ja meie muidugi asutuses me ikkagi teeme ka nii, et lapsed, kes alguses, kui nad ka meie juurde satuvad... jah, nad on oma nende lastekaitsete peale väga vihased, tigidad, sest nemad on ju toonud nad sinna. Nad süüdistavad lastekaitset ju kogu aeg, et “sinu pärast”, eks — “sina tõid meid siia ära”. Aga me oleme püüdnud tõesti teha nii, et lastekaitse ja laste ja noorte vahelised suhted ikkagi muutuksid ja oleksid sellised toetavad. Ja tegelikult ma pean ka ütleva nii praegu, et need lapsed, kes meil on ja nende lastekaitsetöötajad... need, noh, saavad hakkama. Ja kui see lastekaitse näitab ikka vähegi huvi ja käibki sellel lapsel külas või tuleb tema mingitele üritustele või koolilõpule, siis see aitab kindlasti kaasa ka lastekaitse ja lapse vahelistele suhetele ja sellele usaldusele.”*

Heade praktikatena toodi välja **vanemlike oskuste arendamise kooli**, laste erivajadustele keskenduvald **ühinguid**.

LV1: *“Jah, ma läksin sinna sellele vanemlike oskuste koolitusele väga pika hambaga, aga see oli üllatavalt hea. Ja mul on nüüd, kuna see lastekaitsetöötaja lõpetas töö või lõpetati tal töö ja meiega nüüd siis tegeles novembrist osakonna nagu juhataja, siis jah, seal koolitusel ma rääkisin selle koolitajaga, et noh, ma tahaksin nagu personaalselt või noh, ütleva, veel nagu selliseid... selliseid vestluseid. Ja siis lastekaitsetöötaja ehk siis see uus lastekaitsetöötaja siis määras mind tema juures teraapias käima. Ja tõesti ma saan nagu sealt abi, sest ta on... tal on ulatuslikud teadmised ja kogemused just nimelt nende*

Aspergeri sündroomiga laste kohta ja ka lastevanematest. Aga see on ka see, et noh, ma ise otsin”.

Regulaarne ja süsteemne teavitustöö. Rajaleidja töötajad töid välja praktika, et nad osalevad koolide ümarlaudadel, et nende maakonna keskus ei jääks lapsele ja perele kaugeks - et kui on nende abi vaja, siis pere juba tunneb spetsialisti (sh planeeritud regulaarsed kohtumised koolide juhtkondade, õpetajatega tegevuskavasse, et võimalustest järjepidevalt informeerida). COVIDi järel on rohkem hakatud kasutama online kohtumiste võimalust, kuid paremat tulemust tundub andvat **silmast-silma ja veebikohtumiste kombineerimine**, sh veebikohtumised kiire, operatiivse infovahetuse eesmärgil.

Oluline on eri valdkonna tugiteenuste ja -meetmete (sh lastepsühhiaatrid, psühholoogid, pereterapeutid, MDFT terapeutid jt) ja ka KLAT järgsete **tugimeetmete kiire ja lihtne kättesaadavus** lapse ja pere abivajaduse korral. Oluline on **tervishoiusüsteemi, haridussüsteemi ja sotsiaalhoolekandesüsteemi spetsialistide tihe ja lapse vajadustest lähtuv koostöö**. Samuti on oluline **karjäärinõustaja** teenus, lapsele huvi pakkuvate **huvitegevuste** kättesaadavus.

Fookusgrupp_KLAT_juhid_Lõuna: *“Meil on tööl kahe maja üleselt ka karjäärinõustaja. Ja tegelikult oli see väga hea valik ja mõte, et me ta tööle võtsime, sest ta nõustabki neid lapsi. Ja ta hakkab kohe ka päris varakult, et mis on huvid, kas suveks tööle saada, leida erinevaid tegevusi... . Siis me vaatame, et ta saakski töö. Ja samamoodi oleme siis ka peresid toetanud. Näiteks kui vanemal ei ole tööd, siis oleme andnud nõu, kuidas ta saab tööd leida või mingeid toetusi. Et noh, seda oleme ka siit omalt poolt proovinud teha jõudumööda”.*

Rohkem võiks kasutada endiste KLATis osalenud laste kogemust ning kaasata neid **kogemusnõustajatena**.

L3: *“Enda kogemuse baasilt, jah. Ma tulin üsna raskest olukorrast, kui ma Kaagverre jõudsin, ja ma tulin sealt välja palju paremas olukorras. Ma nagu üritan teisi ka aidata ja noh, ma tean, et ongi raske, kui on niimoodi teismelisena auku vajunud ja kui on kodus raske ja nii edasi. Noh, mulle meeldib nagu toeks olla ja aidata”.*

Heaks praktikaks on **uudsete ja kombineeritud vormis lahenduste kasutamine nõustamistöös ja spetsialistide võrgustikutöös** - näiteks kiireid kokkusaamisi kiire infovahetuse ja kontaktihoidmise eesmärgil, veebikoosolekuid ja telefoninõustamisi, laste *chat*'is suhtlemist.

4.3.3. Kooolitusvajadused

Laste ja peredega töötavad spetsialistid vajavad **juhtumi- ja võrgustikutöö koolitusi**, et selgitada võrgustikutöö olemust ja eri rolle selles, meenutada selle tähtsust laste ja perede aitamisel, et osata täita oma rolli võrgustikus. See võimaldab tõhustada ennetustööd, kuid hõlbustab ka KLAT laste puhul võrgustikutöö toimimist. Praegu leidub siiski spetsialiste, kes ei pea võrgustikukohtumisi vajalikuks, näiteks keeldutakse kohtumistel panustamisest või antakse edasi baasinfo (nt e-maili teel).

Samuti on vajalik saada toimima **laste ja perede teavitamine erinevatest toetusvõimalustes neile arusaadaval moel**, et iga võrgustikuliige teeks lapse / perega oma valdkonnas ära teavitustöö, et järgmise etapi / instantsi kohtumisi, hindamisi või teenuseid ei peljatakse lapse / vanema poolt. KLAT laste ja vanemate puhul ei ole tegemist vabatahtliku koostööga, kohtumistele ja teenustele tuleb tulla kohustuslikus korras ehk põhimõtteliselt sunniviisiliselt. **Mittevabatahtlikult (nõ sundklieentidena)** osalevate laste ja vanematega tuleb osata õigesti suhelda, hirme maandada ja arusaadavat selgitustööd teha, et pered koostööle saada ning see ei ole lihtne.

Võrgustikuspetsialistid hindavad **supervisiooni** võimalusi, peavad oluliseks **traumateadlikku lähenemist** kogu võrgustikus - kõik peaksid olema teadlikud, et lapsed KLATis on traumakogemusega ning tuleb olla lugupidav, mitte sildistav. Tähtis on arendada KLAT laste ning peredega töötavate spetsialistide oskusi lapsi ja **peresid kaasata, nendega head kontakti leida ja usaldussuhet üles ehitada**, arendada. Lisaks vajavad **KLAT-spetsiifilist väljaõpet KLAT-teenuse personal**, kelle osas KLAT juhtide hinnangul on ebapiisavus, palk on madal ja töö pigem keeruline.

4.3.4. Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele

Riskis laste ning nende vanematega tegelemisel on **süsteemis “augud”** - KLAT teenusele suunatakse neid, keda kuhugi mujale suunata ei ole; kuna **peredega töö ei toimi** piisavalt hästi, siis KLAT **perioode pikendatakse** (laps on valmis, kuid pere ei ole muutunud, kuna perega ei ole piisavalt tööd tehtud); KLATis on **mittesobivad sihtgrupid** koos (mis tähendab, et KLAT õigele sihtgrupile teenus ei pruugi soovitatavalt mõjuda, võib olla **lapse heaolu ja arengut kahjustav**); peagi **18-aastastele ei ole toetavaid teenuseid** ja **jätkutugi on puudulik** (sh täisealiseks saanud KLATist suunatud noorte puhul). Ei ole lapse ja pere süü, et nende vajadustele vastavat teenust ei ole võimalik pakkuda piirkonnas. Siis peaksid lahendust pakkuma mobiilsed / mitme piirkonna ülesed / riiklikult kesksed ja muud **paindlikud tugimeetmed, mis vastavad lapse ja pere abivajadusele**.

Võrgustik_1: “võib-olla enne KLATi võrgustike kohapealt ma ütleks seda, et see varajane märkamine ja teadlikkus on tõusnud, aga see on siiski ikkagi sellises, noh, väljakutsete faasis veel. Et ühiskonna ja spetsialistidena me riske hindaksime adekvaatselt, mitte ei venitaks, sest tänased raskemad KLATi juhtumid ongi tegelikult, kui vaadata nüüd seda nii-öelda lugu tagurpidi, eksju, siis on, noh, hõiganud tülles, ja nad oleks vajanud varasemat sekkumist, sest et... Ja miks neid kohti ei ole võib-olla nii palju, ongi üks, et neid äärmuslikke juhtumeid on väga palju, ja järjest enam on selliseid juhtumeid, kus võib-olla me ei saa panna noort teiste noortega kokku, nii et ta võtab võib-olla viie rühma nagu koha... ühes rühmas olevad viis kohta üksinda enda alla, sest tema riskiaste on nii võimas, eksju. Et... ja... ja see, kui me oleme nagu kogukonnana venitanud mingit varasemate teenuste pealepanekut — noh, vabandusega, et meie piirkonnas seda ei ole”.

Lastekaitsetöötajad, aga ka teised laste ja peredega töötavad spetsialistid ning KLAT kasvatajad on sageli **ülekoormatud**. Tuleks tagada piisavad ressursid (inimressurs, raha, aeg), et laste ja

perede juhtumiga õigeaegselt, piisava põhjalikkusega ja süsteemselt tegeleda. Intervjuudest jäi tunnetus, et spetsialistide hinnangul on ennetustöös veel palju arenguruumi, lahendatakse keerulisemaid ja suuri probleeme, võrgustikukohtumisteks ja korralikuks juhtumikorralduseks ei pruugi olla piisavalt aega. Ka SKA ja kohtunikud viitasid, et pinnapealsema lastekaitse hinnangu taga on sageli ajapuudus. Piisavad ressursid tuleks tagada ka **KLAT personali väljaõppeks ning motiveerivaks tasustamiseks**.

Võrgustikutöö toimimist aitaks parandada **võrgustikuliikmete ligipääs STAR jt seotud infosüsteemide infole** - et kõik oleksid ühtses infoväljas ja saaksid ka enda poolset tegevused laste kohta ühte süsteemi märkida, teistele nähtavaks ja teatavaks teha.

Võrgustik_1: *“See, mis puudutab nüüd koostöö teemat, siis ma saan aru, et vist on väljaarendamisel ikkagi selle uue STAR süsteemiga, et ikkagi selle võrgustiku liikmed pääsevad ligi ühele infole. Juba jääks ära see esimesed, ma ei tea, kolm tundi seda infovahetust, kes mida on juba teinud. Tegelikult kõik saaksid olla juba selles ühes infoväljas ja siis saab juba tegeleda reaalselt nagu selle jooksva küsimus”.*

Erinevat tüüpi KLAT-teenuse variante (või eraldi rühmi KLATi sees) oleks ehk mõistlik kaaluda, et välja arendada (nt ravikodu tüüpi vaimupuudega lastele; ADHD vs Aspergeri sündroomiga lapsed jne). Käesolevalt (2022. a sügis) on Eestis vaid üks ravikodu, Nõmme tee sotsiaalprogramm Tallinnas tagab vabatahtliku teenuse, lisaks on Kohtla-Järve Torujõe noortekodu. Peaks olema **kiire otsetee KLAT teenusele** laste puhul, kelle osas ei saa teenusele suunamisega oodata järjekorras. Samuti ei tohiks võrgustikus **liiga pikalt oodata otsustamisega**, kui muud variandid peale KLATi ei toimi.

Võrgustik_1: *“Aga sellega ma olen küll nõus, et neid kohti selliste laste jaoks on vähe, ja mina leian ja olen ka seda meelt, et kui ikkagi vähegi on näha, et see laps või noor ei saa iseendaga seal vabal pidamisel niimoodi hakkama, siis ta peaks võimalikult ruttu saama selle kinnise lasteasutuse teenuse”.*

Mõnede intervjuueeritud spetsialistide sõnul võiks **KLATi taotlemine ja suunamine toimuda SKA kaudu**, kuna SKA niikuinii annab arvamuse teenuse sobivuseks, aga võiks esitada ka avalduse kohtule ise. See võimaldaks lastekaitsetöötajal hoida lapse ja perega niigi hapraid koostöö- ja usaldussuhteid, et ei peaks olema KLAT teenuse jaoks andmete koondaja ja avalduse esitamise algataja rollis, väldiks rollikonflikte. Vastukaaluks lastekaitsetöötajate poolelt – spetsialistil, kes ei ole lapse ja perega töötanud, ei tohiks olla võimalik KLAT teenusele suunata.

Võrgustik_1: *“Minu unistus on see, et KLATi taotleks Sotsiaalkindlustusamet, samamoodi nagu on krimasjade puhul, et politsei uurib ära ja siis prokurör on see, kes kohtu ees seda asja kaitseb, onju. Meil võiks olla samamoodi, et meie uurime selle asja ära ja kui SKA nagunii annab oma arvamuse selle teenuse sobivuseks, mis raskus nendel on siis tegelikult teha see avaldus kohtule ise? Siis ei jääks meie ka nendeks pahadeks pärast, kellega pere enam edasi töötada ei taha.”.*

Võrgustikuspetsialistid on valmis laste ja perede teavitamisesse KLAT osas rohkem panustama, kuid vajaksid selleks **abimaterjali**, mis võiks olla protsessi kirjeldus, sh osapoolte rollide kirjeldusega. See võiks olla kättesaadav ja arusaadav nii lapsele kui vanemale lühikese, selge ja hea visuaaliga abimaterjali kujul. KLAT teenusel on võrgustiku spetsialistide jaoks endiselt rinnas erikooli silt. Maine muudatust võiks aidata see, kui KLAT kinnise rehabilitatsiooni- või sotsiaalprogrammina kuuluks Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusala asemel Sotsiaalministeeriumi alla.

Võrgustik_1: “võib-olla lihtsalt kui ma teaks nagu täpsemalt, mis need protsessid siis on, et ma oskaksin ka noorele selgitada, sest vahel olengi mina see, noh, nii-öelda noorele kõige lähim, onju. Lastekaitse teebki neid päringuid ja asju; politsei edastab asju; kool edastab; ja teinekord mina olengi nii-öelda see tõlk või see vahendaja seal. Ja on ka noorega nagu, noh, noorsootöö raames see kontakt loodud. Et siis mind tegelikult nagu toetaks see, kui ma teaksin, mis sammud need tegelikult — ongi, et kuidas see kõik algab; kes millega nagu tegeleb. Mitte ma ei mõtle seda, et see peab olema mingi väga pikk kirjeldus, aga lihtsalt mingi protsessi ülevaade, et ma saakski võtta selle paberilehe ette, teha selle endale selgeks, ja kui vaja, siis selgitada noorele”.

Toetavate võimalustena tuleks pakkuda **kriisiperede teenust** (päritolu-perekondadest ajutiselt eraldamiseks), toodi välja, et **SKAs võiksid olla mobiilsed, üle-Eestilised nõustajad**, kes teavitavad ja nõustavad lapsi ja peresid. KLAT-teenuste mudeleid võiks arendada - näiteks Lille kodu mudel, kus lisaks **KLATile ka haridusteenused**.

Kohtumenetluse aeg KLATi suunamisotsuse saamiseks peaks olema kiirem ning kriitiliste juhtumite puhul võiks leiduda kiirmenetluse võimalus (sh eelkõige kohtueelses etapis). Kohtus läheb praegune menetlus kiiresti, kuid eeltöö ja hinnangute koostamine ja koondamine võtab aega.

4.4. KLAT ja õigusmõistmise lapsesõbralikkus

Järgnevalt analüüsimise KLATi tänaseid praktikaid, intervjueeritute poolt väljatoodud kogemusi ning tunnetatud lapsesõbraliku õigusemõistmise printsiipide ning võtmekomponentide lõikes.

Vajadustele vastavus

L2 hinnangul pakuti tema emale palju tugiteenuseid ja variante, millega ema kiiresti (lastekaitse tõttu) nõustus, kuid laps kokkuleppeid ei täitnud. L2 suunati KLAT teenusele kahel korral, ca 10-aastasele ja ca 15-aastasena ja tema hinnangul on teenus tugevalt muutunud. L2 sai KLAT teenusel õppimisele rohkem pühenduda ja keskenduda (tal oli probleem koolikohustuse täitmisega, peamiselt arvutimängusõltuvuse tõttu).

Intervjueeritud laps: L4 (18-aastane intervjueerimise ajal, KLAT teenusel pidi viibima 1 kuu ja 4 päeva, kuid otsustas omal soovil lõpetada 9. klassi) tõi oma kogemusest välja asjaolu, et ta ei teadnud, kuhu teda suunatakse ja millistel tingimustel ta teenuselt vabaneb.

L4: “No nad ei pea ju selgitama. Alati ongi see, et “nüüd meie otsustasime, me ütleme ja nii juhtub, nii teeme”. [...] Sa võid küsida [...], aga nad ei taha ju vastata, sest neil enamasti ei olegi põhjust. Enamasti ongi see, et nad lambist võtavad mingi idee ja “nüüd see saab juhtuma”.

L4: “Noh, selles suhtes mul on suht veider, et... mul oli ka, et mingi... ükskord sain mingi meili, et tule mingi politseisse rääkima. Ja siis ... see oli mingi aasta algus, aasta lõpp — et aa, nüüd on kohus. Mis vahepeal toimus — pole õrna aimugi; lihtsalt kohtusse ära. Ja siis seal öeldi ka mingi, et ah, me arvame, et tema peaks panema sinna [KLATi] selleks perioodiks. Ja siis see kohtunik alguses nagu, “ei!” [...] et, põhimõtteliselt, “see on küll nagu liiast, me ei tee seda”. Aga lõpuks ta ikka otsustas kuidagi selle kasuks, et mind sinna [KLAT teenusele] panna. Ma ei tea, mis muutus täpselt. Ma ei tea, kellelt küsida, mis oli. Aga nad on selle otsuse teinud — see jääb. Kuidagi tegelikult sai ka niimoodi, et... kui seda kaevata kogu aeg... sest ma oleks muidu pidanud olema mingi kuu aega kauem, aga kuna seda kaevati mingi nädal aega, et saada uus vastus, onju, siis [...] nii mitu korda ära, et seda aega lühendada tegelikult. Et siis, kui võrrelda, et oleks muidu olnud võib-olla mingi kaks kuud ja natuke peale, siis on nagu ainult üks kuu, siis tegelikult... Või noh, see tegelikult lõpuks ei loe, sest [...] ma olingi lõpuks... noh, ma sain nagu koju siis märtsi algul, ja siis ma olin nädal aega ära, ja ma lõpuks tulingi tagasi, et kooliasjad ära teha [...].”

FG4 Kohtunikega läbi viidud fookusgrupi intervjuust selgus, et enamasti on kohtusse pöördumine KLAT teenusele suunamiseks viimane võimalus ning muud meetmed on juba eelnevalt rakendatud, kuid pole tulemust andnud. Kohtunike sõnul on esinenud paigutamise pärast pöördumist, aga see ei ole valdav praktika ning kohtunike kogemused võivad piirkonniti erineda. Kohtunike praktika näitab, et dokumendid on koostatud piisavalt põhjalikult ning vajalik asjassepuutuv materjal on kokku pandud, sisaldades Sotsiaalkindlustusameti (SKA) arvamust. Kohtunike hinnangul mõjutab lastekaitse spetsialisti tegevus või tegevusetus, mis lapsest edasi saab.

FG5 Lastekaitse spetsialistid tõid fookusgrupi intervjuus välja laste huvidest ja heaolust lähtumise vajaduse ja olulisuse sekkumisel ja KLAT teenuse taotlemisel, teenusele suunamisel. Teenusele suunamine on viimane võimalus, kui eelnevalt on rakendatud erinevaid ennetuse ja sekkumise meetmeid (nõustamine, teraapiad, spetsialistide kaasamine, sotsiaalprogrammidesse suunamine jms). Teenusele sattumise eelduseks on enamasti vanemliku pädevuse vähesus lapse kasvatamisel ja toetamisel, psüühilised probleemid nii lapsel kui ka vanematel, ennastkahjustav ja/või endale, teistele ohtlik käitumine.

Võrgustiku fookusgruppides toodi välja, et oluline on arvestada, et lapsega suhtleks näiteks KLAT teenuse tutvustamise osas spetsialist, kellega tal on tekkinud parem kontakt ja suhe. Tähtis on hoida eetilist ja professionaalset distantsi, kuid olla samas avatud ja mõistev. Nii laps kui vanem(ad) vajavad kaasatust, sh et võrgustikukohtumiste oluline info saaks kokku võetud ja üheselt mõistetavalt edasi antud. Lapsed ja pered peavad tundma, et nendesse usutakse, nad on oodatud nõu küsima, mis ka ei juhtuks.

Võrgustik_2: *“Kui me suudaksime nendes üsna elunäinud noortes anda seda teavet, et nad on ikka oodatud ja nendesse usutakse — justnimelt selle sinisilmse, aga samas ka nii-öelda, noh, hea elukogemusega, eksju — ma arvan, et see ongi äkki see võti. Sest selga keerates nad lähevad siis veel rohkem sellesse suunda, kus me ei sooviks. Et jah... ja see, et kui nad tunnevad, et nad kuhugi kuuluvad”.*

Võrgustik peab moodustuma liikmetest, arvestades lapse vajadusi ning ajas võib koosseis muutuda. Iga võrgustikuliige toob kaasa oma vaate lapse loole, jooksvat infot, kompetentsid ning valdkonna täiendavad võimalused.

Võrgustik_1: *“Ei ole mõtet kaasata tervet armeed, kes sellel hetkel tegelikult ei ole nagu panustamas, sest see devalveerib selle võrgustiku usaldusväärust. Ja võrgustike puhul on olnud hästi sümpaatne see, et igal osalejal on oma vaade selle noore loole, ja siis pannakse see puslepilt nagu kokku”.*

Lisaks toodi välja et nii lapse ja pere kui ka võrgustiku kui terviku jaoks on tähtis teada KLATile järgnevaid samme, näiteks millises koolis laps jätkab, millisel õppekaval.

Võrgustik_1: *“Kuna minul ka ühe noorega enne KLATi minekut oli nagu võrgustikus kõige parem klapp ja temaga oli väga keerukas, siis ka nagu SKA ja lastekaitsega me otsustasime, et mina räägin sellele noorele, miks ta siis nagu võiks KLATi minna ja mis seal võiks olla.”*

Informeeritus

Lapse (L1) hinnangul ei olnud ta protseduuridest (sh mis millele järgneb ja kus ta saaks kaasa rääkida) teadlik. Ta nägi küll nt lastekaitsetöötaja hinnangut, kuid seal kaasa rääkida ta ei saanud, kuigi märkas vigu. KLAT teenusel olid probleemideks pikk kestus (samal ajal teenusel olles, oli ta kontaktis lisaks kasvatajatele, ca kord kuus psühhiaatrile ja väljast psühholoogile vaid kaitsjaga, nt mitte lastekaitsetöötajaga), tööd tema ühiskonda naasmise osas ei olnud märgata. Oluliseks pidas ta MDFT terapeudiga kohtumist / kohtumisi - see võimaldas saada selgust põhjuste osas, miks ta oli sattunud sellesse olukorda ja KLATi, ema toetust ning psühholoogi (kes ei olnud KLAT süsteemi seest, oli väljast).

Sarnase kogemusega on ka L4, kellega läbi viidud intervjuust selgus, et teda ei informeeritud eelnevalt ning menetluse ajal, et mis teda ees ootab ning miks on protseduur vajalik.

L4: *“Ja siis ongi veider, et... siis ongi nii, et ma istun ühel pool lauda. Mu kõrval istub see mingi kaitsja, kes üldse ei saa aru, mis toimub; kes üldse ei saa aru, miks ta seal on ja mis ta tegema peab. Mingit abi tast ei olnud. Ta ei saanud üldse aru, mis toimub. Ja vastaspool lauda on kaks “venda” [ametnikud], kes millegipärast lihtsalt vihkavad mind ja tahavad mulle mingit jama kokku keerata. Ja siis see kohtunik — temast ma ei saanud lõpuks üldse aru. Ta alguses tundus normaalne. Lõpuks... lõpuks ongi see, et mingit nagu... lõpuks nagu täiesti lambist, nagu polekski seal kohapeal olnud ... see otsus tuleb mingi nädal aega hiljem, ja siis ta on nagu, et... Ja ta ei pea ju ka põhjendama ... ta just lambist ütles ka, et nüüd teeme niimoodi ja nii oligi.”*

Parimad huvid, mittediskrimineerimine

Võrgustikuliikmed on näinud juhtumeid, et omavalitsus ei soovi KLATist välja suunatavaid lapsi tagasi, kuna kogukond ei ole valmis, ei ole juhtumit korraldavat vastutajat ning lapsed tunnetavad seda. On tähtis, et lapsel oleks keegi, kes teda kodus ootab, kellega ta saab suhelda murede korral, kes temasse usub. Üheks heaks praktikaks on “Ringist välja mudel” ja tugiisik usaldusisikuna.

Võrgustik_1: et see noor tegelikult tunneks, et hoolimata sellest, mis ta võib-olla eelnevalt on teinud, ta on oodatud tagasi ja teda ei sildistataks. Meie, kes me nagu oleme seal võrgustikus ja nii-öelda seisame tema hea eest koos temaga, meie võimuses on tegelikult ka kaitsta seda last selles mõttes ja öeldagi, et... noh, anda talle uus võimalus ja mitte siis mõelda temast kui et “oi, näed”.

Keskkond ja suhted

Tõsiste murekohtadena ilmneseid **keerukad suhted teiste lastega** (kes olid väga erinevad, väga erinevad probleemide ja vajadustega ning nende suhetega toimetulek oli tõsiselt keeruline) ning tunnetus (sh laste poolt testitud ja tõendatud kogemuse põhiselt), et KLAT kasvatajaid ja **töötajaid ei saa usaldada**. Üks laps mainis enesetapukatseid ja korduvaid põgenemiskatseid, mille puhul tal ei olnud kedagi usaldada ning millele järgnesid mõjutusvahendite (karistuste) rakendamine.

KLAT teenuse puhul kommuunikeeritav **kuvand (et ei ole vangla) ei vastanud lapse hinnangul reaalsusele**, kuna KLAT oli küll kinnipidamisasutusest leebem, kuid selle eest pikema kestusega ning ebaselgeks jäänud reeglite ja mõjutusvahenditega. Lapse soovitus oli, et ühekordse rikkumise ja ühe lastekaitsetöötaja vestluse põhjal ei tohiks suunata KLATi (sh järgmised astmed lähtuvad lastekaitsetöötaja hinnangust, milles võivad olla vead sees) ning et teatud juhtudel võiks ca 2-kuune šokivangistus või ca 2-kuune KLAT mõjuda tõhusamalt, kui 1-aastane KLAT teenus. L2 hinnangul ei tohiks kokku panna näiteks väikeseid (ca 10-a) ja vanemaid agressiivselt käituvaid lapsi (tema sattus 1. korral väikseks suurte sekka). L2 näeb väga suure probleemina seda, et KLAT lastel sageli ei ole usaldusväärset, toetavat ja aitavat täiskasvanut (lapsevanemat). L2 oli esimene terapeut (terapeut-psühholoog-psühhiaater) toetav ja temaga hea kontakt, kuid tema lapsehoolduspuhkusele jäämise järel määrati terapeut, kellega ta ei klappinud - oleks võinud olla võimalus vahetamiseks, kui koostöö ei sobi.

Teenuselt väljudes peaks last ootama turvaline ja toetav keskkond, sagel satuvad nad tagasi vanasse ja mittemuutunud keskkonda kus **käivituvad vanad rollid ja käitumismustrid**. FG2 KLAT juhtide sõnul on KLATi suunatud lapsed pettunud ja ei oska käituda ega emotsioonidega toime tulla ja satuvad taas tänavale ning probleemidesse. FG4Kohtunikud tõid välja, et olemasolev KLAT teenus **ei pruugi sobida kõigile erivajadustega sh vaimupuudega lastele**. Tähtis on toetada lapsevanemaid, et nad mõistaksid ja samm-sammult täidaksid lapsevanemate rolli.

Võrgustik_1: “Meil on tegelikult ka positiivseid juhtumeid ka selle näol, kus tõesti, ütleme, selle aastaga vanem muuteti ikkagi selliseks, noh, lapsevanemaks — mitte enam sõbrannaks või sõbraks, vaid ta oligi nagu lapsevanem ja ta võttis lapsevanemana oma rolli”.

Valdkondadevaheline koostöö

L2 sõnul peaksid KLAT lastega töötavad spetsialistid olema piisava ettevalmistusega, professionaalsed ning ehedad. KLAT juhtide sõnul on palju vajalikke teenuseid olemas, kuid need ei ole lapsele / perele vajaliku, loogilise ning paindliku **kompleksteenusena** kättesaadavad.

KLAT_juhid_Põhja: *“kui neid teenuseid erinevaid pakutakse, siis noh, päris keeruline on seda kompleksteenust saada. Ikkagi mingisuguseid juppe...”*

FG5 Lastekaitse spetsialistid hinnangul võiks **koostöö SKA-ga olla kiirem**, et ei peaks SKA poolset arvamust ootama 30 päeva (lastega seotud otsused peaksid olema kiiremad). KLAT laste vajadused on mitmetahulised ning nii lapsed kui ka vanemad vajavad sageli valdkondadeülest abi, võrgustikutöö tuge, toetusmeetmeid eri valdkondadest.

Osaluse toetamine

Võrgustiku spetsialistide ja KLAT juhtide hinnangul **on pere nõrk lüli** - valmisolek olla kaasatud, osaleda on pigem madal, kuna vanemad on väsinud, ei mõista laste diagnoose ja ei oska või ei julge abi küsida. Keeruline võib olla kaasata ka neid vanemaid, kes vajavad ise oma eluga toimetulekuks abi (alkoholi- ja narkosõltlased jms), psüühikahäirega vanemad – kes ei leia oma probleemidele lahendusi ega võta abi ei endale ega lapsele vastu. Spetsialistide poolt ning võrgustikutöös tuleb olla tähelepanelik ning süvenev, et mõista, et mis millest tuleneb ning see aitab kaasa ka lahenduste leidmisele. Näiteks – kas lapsevanem ei soovi koostööd teha KLATi raames või lapsevanemal on endal tõsisemaid probleeme (nt tervise- või majandusliku toimetuleku probleemid vm), mis vajaksid kõigepealt lahenduste osas tuge ning siis suudaks lapsevanem keskenduda tema jaoks tähtsusetl järgmisele teemale – ehk KLAT koostööle.

Fookusgrupp_kohtunikud: *“Ja lapsevanematega vastupidiselt seal nagu seda koostööd on vähem, sest need lapsevanemad ongi natuke nagu alla andnud – või noh, mis natuke; päris alla andnud. Nende jõud enam ei käi üle sellest lapsest, sest mul ei ole ühtegi kogemust olnud, kus lapsevanem oleks vastu olnud, vähemalt selle esialgse määramise osas. Ühel pikendamisel küll, jah, see eestkostja ikkagi nii-öelda võitles selle eest, et laps saaks välja ja siis me ikkagi teenuse peatasime. Aga üldiselt lapsevanemad on olnud alati nõus sellega, et need lapsed sinna määratakse”.*

L7: *“Minu emaga on küll suhelnud, jah, aga hetkel on lihtsalt alimentide maksmine. Aga see on ka kõik.”*

Kaasatus

Lapse (L2) tunnetusel seisnes tema kaasamise ja arvamuse küsimine selles, et küsiti, et kas on kindel, et soovib KLAT teenusele minna ja kui ta oleks vastanud ei, siis oleks ikka suunatud. L3

hinnangul olid kohtumääruses (mille alusel KLATi suunati) mitmeid valesüüdistusi, mille osas ei osanud ta midagi ette võtta. Samas - spetsialistid väitsid, et nemad kaasavad, kuulavad ära ja lähtuvad laste ja perede seisukohtadest. FG5 Lastekaitsespetsialistide fookusgrupi intervjuus kinnitati, et last ja pere kaasatakse arutelusse ning lapsele perele selgitatakse KLAT teenuse sisu ja vajalikkust lapse ja vanema arusaamisvõimest, east ja erivajadustest lähtuvalt. FG4 Kohtunike kinnitusel toimub alati lapse, tema pere ja vajadusel muude asjasse puutuvate isikute ära kuulamine lapse ja vanemate (eri)vajadustest lähtuvalt. Võimalusel vesteldakse lapsega temale sobivas keskkonnas/ruumis.

Võrgustikuintervjuudest selgus, et **võtmeküsimuseks on lapse tegelik ja sisuline kaasamine ning osaluse tagamine** - et ta saab enda elu puudutavates protsessides olla teadlik osaleja kas tema usaldusisiku kaudu või lapse enda osalemise läbi. Kuigi kõik ei pruugi olla selleks valmis, tuleb osalemiseks võimalus anda, kuna vaid koos lapsega tehtud plaanidel on suurem tõenäosus toimida, kuna siis ta võtab ise vastutuse.

Võrgustik_1: “ See on nii oluline — arvestada noore valmisolekut. Ja noh, me saame anda endast siiski ikkagi maksimumi, et tema hääl oleks kuulda, mis iganes... kas see on siis kellegi usaldusisiku kaudu või noore enda osalemise kaudu. Aga meil ei ole mõtet teha plaane, mida noor... millesse noor ise ei usu”.

Palju sõltub **lapse arengust, valmidusest, aga ka kokkukutsuja väärtustest ja suhtlemisoskustest**. Aluseks on hea kontakti loomine, mis laste puhul ei pruugi olla lihtne. Laps ja vanem(ad) saavad olla kaasatud ning põhjendamatud hirmud ja vastupanu maandatud, kui neile enne teenuse algust, enne otsuseid selgitatakse kogu protsessi. Nad peavad tunnetama, et nende hääl on kuulatud ja arvestatud, et nende valmisolekut arvestatakse, austatakse hirme, kaasatakse vajadusel täiendavaid koostööpartnereid. Võrgustikutöös osalemiseks valmis lapsi tasub ja tuleb kindlasti täiel määral kaasata.

Võrgustik_1: “ Noh, sama nagu selle KLATi minekuga — kui ta teab, mis teda ootab, siis ta ei karda; siis ei teki ka võib-olla seda vastumeelsust, seda vastuhakku. Kui ta tagasi tuleb, ka samamoodi, et ta ei hakka mingeid tempe uuesti tegema. Ikkagi see kindel plaan annab turvalisuse tegelikult kõigile”.

4.5. Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis

Järgnevalt keskendume interprofessionaalse koostöö tunnetatud aspektidele ja komponentidele, PINCOM mudeli teoreetilisest raamistikust lähtuvalt.

Motivatsioon

L1 lapse pilgu läbi ei olnud KLAT kasvatajad **motiveeritud**, nad olid kibestunud ja elasid oma viha laste peal välja. Intervjueeritud laps ega tema hinnangul teised KLAT teenusel viibinud lapsed kasvatajaid ega KLAT teisi töötajaid ei usaldanud, kuna usaldusväärseuse testimisel töötajad rääkisid neile usaldatud info edasi ning järgnesid karistused. Lisaks õõnestas lapse silmis usaldust

see, et KLAT kasvatajad süüdistasid last diagnooside saamise nimel teesklemises. KLAT juhtide sõnul on KLATis personalipuudus, koolitusvõimaluste vähesus ja palgad madalad, töö keeruline.

Võimusuhted

L1 laps tunnetas, et ametnikel on **suur võim**. Tema arvates lapsi protseduuridest, ajalisest mõõtmest, otsustusloogikatest ja ajaraamist ei informeerita, hinnangute osas nad pigem kaasa rääkida ei saa. Psühhiaatri hinnangute osas kohtusüsteem küll kahtles nende paikapidavuses, kuid siiski lapse sõnul arvestati ja ta sai vajalikku ravi ja psühhiaatri nõustamist ka KLATi ajal. Siiski tundub, et laps ei näe, et ta saaks ametnike hinnangute osas ja otsuste osas kaasa rääkida, oma arvamust avaldada, kaasatud olla. Ta seadis tõsise kahtluse alla, et kuidas saab lastekaitetöötaja ühe kohtumise alusel oma hinnangu anda, millel järgneva etapi ametnikud ja otsustajad (prokurör, kohtunik jt) tuginevad. L3 hinnangul olid kohtumääruses (KLATi suunamisel) mitmed valesüüdistused (klassikaaslaste suitsiidile õhutamine, erivajadustega kaaslaste ärakasutamine), kuid laps tunnetas jõuetust süsteemi ees. Sh ta avaldas lootust, et talle siiski nendest valesüüdistustest märki külge ei jää, mis takistaks tal tulevikus keerukustes lastega töötada.

Kommunikatsioon

Kommunikatsioon ametnike poolt lapse ja vanema suunas lapse ja perega toimuvat puudutava osas on lapse juttu kuulates **murettekitavalt vähene, ebapiisav**. Võrgustikuliikmed teavad vähe sellest, kas ja kellega ja millist tööd KLATi ajal tehakse. Laps ja lapsevanem on justkui protsessi osad, keda hinnatakse ja kelle üle otsustatakse, aga kellel on ebapiisav kaasarääkimisõigus ja -võimalus. L3 sõnul teadis ta KLAT teenusest ja sealse elu korraldusest palju just tänu KLATis viibinud tuttavatele lastele. Nii laps kui vanem ning ka **võrgustikuliikmed peavad teadma, mis hakkab toimuma peale KLATi ja mida nendelt oodatakse**.

Võrgustik_1: "võib-olla kõige tähtsam on see, et vanem oleks ka tegelikult valmis selleks ajaks, kui laps tagasi tuleb. Sellise võib-olla tööplaani võiks võrgustikuga lihtsalt paika panna, et kus me siis... kuhu me oleme mingite asjadega jõudnud; kaugel on meie kooliasjad; võib-olla Rajaleidjaga vahepeal suhelda, kas on vaja mingeid õppimise erisusi... Tähtis on see, et kõik oleksid valmis ja laps oleks ka teadlik, mis asjad siis hakkavad... kuidas asjad hakkavad olema, kui ta tagasi tuleb".

FG5 Lastekaitse spetsialistide intervjuudes kinnitati, et omavaheline koostöö ja võrgustikutöö on üldiselt hea ja vajadusel ka operatiivne. Keskmiselt kohtutakse võrgustikutöö raames veebis või kohtutakse realselt kord kuus. Puudusena toodi välja **SKA poolset aeglast dokumentide menetlemist, taotluse läbivaatamist**. Ühes piirkonnas, kus **töötab pere komisjon**, oli kogemus positiivne, sest komisjoni otsus teenusele suunamiseks vaadatakse SKA poolt läbi ning otsust pikalt ootama ei pea. Vajadusel SKA nõustab näiteks juhul kui laekub otsus KLAT teenusele mittesuunamiseks.

Organisatsiooni eesmärk ja kultuur

Laste hinnangul ei vasta KLATi **ametlik kirjeldus (justkui mitte vangla) selle tegelikule sisule praktikas**. Laste seisukohad on erinevad - osad ei näe KLATi toetava abimeetmena. Pigem jooksevad jutust läbi mõjutusvahendid, karistused, mis on küll leebemad, kui kinnipidamisasutus, kuid laps ise kahtleb KLATi toimivuses (eelistaks ise vanglat šokivangistusena 2 kuu piires 1-

aastasele KLATile), samas mitmed lapsed leiavad, et tänu KLAT'le suudavad nad vajalikes raamides püsida, et see on turvaline ning struktuurne keskkond mis aitab varasematest käitumismustritest välja tulla ning uuesti alustada.

L7: *“Kaks aastat [KLAT’is]. Siis jõuab lõpuks pähe, mis see normaalelu on... Kui inimene läheb siit ära ja tunneb, et rohkem seda tuge ta lähedal ei ole — et sa ei ole kindlas keskkonnas — siis ta satub uuesti sinna auku.”*

Paariaastatagune KLAT oli L2 jaoks lastevangla, uus süsteem nagu sanatoorium, on toimunud muutus (sh viitas direktori vahetusele - juhtimise olulisus). FG5 Lastekaitse spetsialistid: üks lastekaitse spetsialist tõi välja, et tingimused on KLAT teenusel head ja, et on lapsi, kellel ei ole kodus elades võimalust saada osa tingimustest, teenustest, mida KLAT teenusel lapsel võimaldatakse (elu- ja õpikeskkond, kohapeal pakutav tugi ja teenused). Hea praktika näitena nimetati spetsialistide poolt Maarjamaa Hariduskolleegeiumi Emajõe õppeüksust, kus on kohapeal olemas vajalikud teenused ning toetavad elamistingimused.

KLAT teenus **erivajadusega lastele vajab ülevaatamist ja parandamist - puuduvad eel- ja järelteenused**. Lille Kodus probleem kooli paigutamisega, sest tegemist erakooliga, mille eest tuleb eraldi tasuda ja KOV-il lisäülesanne korraldada kooliga seonduv sellest hoolimata, et KLAT teenusele suunamine on toimunud ja lapsele koht teenusel olemas (see ei tähenda, et koolikoht oleks automaatselt tagatud).

Laiem kontekst

Lastel pigem ei olnud KLATi ajal etteheiteid koolile ega tervishoiusüsteemile. Samas sai kirjeldustest selgeks, et enne KLATi oli **hindamine pigem ebapiisav** ning lapse ja pere **informeeritus ning kaasamine vähene**; **KLATi ajal oli lapsel kontakt** vaid kooli, KLATi kasvatajate ja töötajate ning kaitsjaga ning pärast KLATi peamiselt kriminaalhooldustöötajaga (lisaks psühholoog ja psühhiaater, mille osas jäi ebaselgeks, kas tegemist oli KLAT süsteemse jätkutoega või lapsevanema initsiatiivil saadud tugiteenusega). KLATi suunamise eel, ajal ja järel peaks olema lapse ja pere toetamisega töö süsteemne, võtmevaldkondade vahel toimuma tõhus infovahetus ning tagatud peaks olema jätkutugi, et **vältida tagasilangust**. L2 sõnul sai ta vajalikku ravi KLAT teenusel ning kool oli toetav, lastekaitsetöötaja rolli nägi jäigana ja formaalsena.

V Kokkuvõte

Tuginedes läbiviidud intervjuude analüüsile, on KLAT teenusega seotud valdkondadevahelise süsteemide koostöö osas uurimisküsimuste lõikes põhitulemused järgmised (vt lisaks Lisa 1):

- **Juhtumikorraldus** on paljude KLAT juhtumite puhul nõrgalt koordineeritud, ei ole järjepidev, tervikprotsessi hoomamine ja koordineerimine on killustunud. Eelduseks on, et KOV lastekaitsepetsialist täidab ja võtab täita juhtumikorraldaja rolli ning valdkondadevaheline võrgustikutöö on süsteemselt koordineeritud.
- **Vanemad ja pere** on nõrk lüli, vajades ise abi, et suuta oma last aidata ja võrgustikutöös osaleda. Nende toimetulekuoskused on pigem puudulikud ning koostöövalmidus madal, kuid selle taga võivad olla lapsevanema enda toimetulekuraskused ja täiendava toe vajadus. Kui vanemad ja kodune keskkond, suhtlemismustrid perekonnas ei muutu KLAT teenuse osutamise ajal (ja sellega peaks tegelema KOV, lastekaitse eelkõige, sh koostöös KLAT meeskonnaga) – siis ei ole KLAT teenuselt väljuv laps piisavalt toetatud ning saavutatud tulemused ei ole jätkusuutlikud.
- KLATi suunatud lastel puudub stabiilne, turvaline, toetav tugiisik / usaldusisik / kontaktisik, **täiskasvanu - keda usaldada**. Perekond ei suuda nii mõnigi kod seda rolli sageli täita. Selleks isikuks võiks olla lastekaitsetöötaja, kuid nende töökoormus on suur, nad ise tunnetavad rollikonflikte (KLATi karmi hinnangu koostaja vs toetaja), ka professionaalsus on erinev. KLAT teenusele suunatavad lapsed ja lapsevanemad / seadusesindajad tuleb varases etapis **koostöösse kaasasta, tagada nende osalus ning informeeritus, võimalus kaasa rääkida**.
- **KLATi suunatud lapsed ei taju erinevate valdkondade osapoolte toetust** (isegi, kui tuge pakutakse), tunnetavad negatiivset sildistamist. KLATi suunamisel peaks olema **kiirmenetlusvõimalus** ning **piisav KLAT teenuse kohtade arv** (praegu järjekorrad) peab olema tagatud.
- Laste vajadused, diagnoosid ja kodune taust on erinevad, ning sellest lähtuvalt vajaksid nad **eri tüüpi tugiteenuseid**, -asutusi (sh KLATi eri vorme, eriti ravikodusid), mis ei ole täna kättesaadavad. KLAT ei tohiks olla teenus, kuhu laps suunatakse, kuna alternatiivseid teenuseid ei ole pakkuda. Haavatavas positsioonis laps ning tema heaolu ning areng ei tohiks KLAT teenusele suunamise korral olla ohustatud (nt kui erinevad mitte kokku sobivad sihtgrupid KLATis koos).
- **Lapsi ja peresid toetavate spetsialistide ning teenuste kättesaadavus on regionaalselt erinev**, sageli katkendlik ja pika ooteajaga. Spetsialistide valik peaks olema suurem, laps ja pere peaksid saama abivajaduse korral operatiivselt vajadustele vastavat tuge. Teenusepakkujad ja sidusrühmade esindajad (sh õpetajad, kasvatajad jt) vajaksid kvalifikatsiooni tõstmeid ja pädevust toetavaid koolitusi – see eeldab vajaduste regulaarselt kaardistamist ning koostööd koolitajatega (sh ülikoolidega).
- **KLAT teenuselt väljumise toetamine vajab tugevat arendamist**. Kui KLAT teenuse ajal perekonnaga tööd ei tehta ja laps satub pärast KLATi tagasi vanasse, mittemuutunud keskkonda, siis see aktualiseerib vanad käitumismustrid ja vahepealse teenuseosutamise positiivsed mõjud võivad suure tõenäosusega kaduda. Abi oleks tavaellu üleminekut toetavast etapist / teenustest.
- Lahenduste otsimises tuleks olla **lahenduskeskne**. Ühest küljest on arusaadav, et ressursid ja võimalused on piiratud ja kõiki probleeme ei suuda korraga lahendada, kuid

intervjuudest läbi kumav vabanduste otsimine (suur töökoormus, ei ole sobivaid teenuseid jne) ei ole samm lahenduse suunas. **Õppida tasub headest praktikatest** (on piirkondi ja KOVe, kus juhtumikorraldus ja võrgustikutöö toimivad, kaardistatakse teenusevajadusi ja otsitakse vajalike teenuste katteks koostöös partneritega võimalusi) ning süsteemselt, tervikpilti vaadates arenguvõimalusi otsida ja rakendada ning selleks tuleb tagada **vajalike ning piisavate (rahaliste, inimressursside, toetavate regulatsioonide jm) ressursside olemasolu.**

Viiteallikad

- Braun, V. and Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), pp. 77-101. ISSN1478-0887 Available from: <http://eprints.uwe.ac.uk/11735>
- Ekendahl, M., Månsson, J., & Karlsson, P. (2020). Risk and responsabilization: resistance and compliance in Swedish treatment for youth cannabis use. *Drugs: Education, Prevention & Policy*, 27(1), 60–68. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1080/09687637.2018.1544224>
- Farrington, D. P., Gaffney, H., Lösel, F., & Ttofi, M. M. (2017). Systematic reviews of the effectiveness of developmental prevention programs in reducing delinquency, aggression, and bullying. *Aggression & Violent Behavior*, 33, 91–106. <https://doi-org.ezproxy.tlu.ee/10.1016/j.avb.2016.11.003>
- Farrow, K., Gill, K., & Wilkinson, B. (2007). *Offenders in Focus*. Bristol: Policy Press
- Goldson, B., & Muncie, J. (2012). Towards a global 'child friendly' juvenile justice? *International Journal of Law, Crime and Justice* 40(1), 47–64. <https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2011.09.004>
- Gornischeff, K., Linnas, E. (2020). Innovatsioon seisneb koostöös – kinnise lasteasutuse jätkutoe pilootprojekti kogemus. *Sotsiaaltöö*
- Gornischeff, Kiira; Saia, Koidu; Toros, Karmen; Ülviste, Endla. (2018). Lapsesõbraliku õigusemõistmise põhimõtete rakendamine Eesti õigussüsteemis ja alaealiste õigusrikkujate juhtumite kohtulahendite näitel. *Acta Politica Estica*, 9, 24–62
- Graham, A. (2011). *Early Intervention: The Next Steps*. An Independent Report to Her Majesty's Government. HM Government. <https://dera.ioe.ac.uk/14161/>
- Huges, D. (2002). Time and space on the hospital ward: shaping the scope of nursing practice. In Allen, D., Huges, D., (eds). *Nursing and the Division of Labour in Healthcare*. Palgrave: Basingstoke
- Lee, S-Y. (2013). Psychometric tests of the risk and resiliency check-up. *Youth Violence and Juvenile Delinquency*, 11(2), 165–177. <https://doi.org/10.1177/1541204012460875>
- Loeber, R., Farrington, D.P., & Petechuk, D. (2003). *Child Delinquency: Early Intervention and Prevention*. OJJDP: Child Delinquency Bulletin Series. <https://eric.ed.gov/?id=ED477922>
- Nash, J.K., & Kim, J.S. (2007). Patterns of change over time in beliefs legitimizing aggression in adolescents and young adults: Risk trajectories and their relationship with serious aggression. *Social Work Research*, 31(4), 231–240. <https://doi.org/10.1093/swr/31.4.231>
- Ødegard, A., & Strype, J. (2009). Perceptions of interprofessional collaboration within child mental health care in Norway. *Journal of Interprofessional Care*, 23(3), 286–296. <https://doi.org/10.1080/13561820902739981>

Reeves, S., Lewin, S., Espin, S., & Zwarenstein, M. (2010). *Interprofessional Teamwork for Health and Social Care*. Wiley-Balckwell

Saia, Koidu; Toros, Karmen; DiNitto, Diana M.; Leino, Mare; Sindi, Ingrid; Tersteegen, Elisa. (2019). Juvenile offender rehabilitation in Estonia: interprofessional collaboration in written assessments and specialists' perceptions. *European Journal of Social Work*, 22 (1), 121–133. DOI: 10.1080/13691457.2017.1357022

Saia, Koidu; Toros, Karmen; DiNitto, Diana M. (2020). Interprofessional collaboration in social rehabilitation services for dually-involved Estonian youth: Perceptions of youth, parents, and professionals. *Children and Youth Services Review*, 113, 1–12. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2020.104945

Toros, Karmen (2011). *Assessment of Child Well-Being: Child Protection Practice in Estonia*. Tallinn: Tallinn University

Toros, Karmen; Schults, Astra; Lehtme, Rafaela (2022). Kirjandusanalüüs riskis laste varajase tuvastamise ja toetamise võimalustest ning parimatest praktikatest välisriikides. Tallinna Ülikool: CIRIC

Turliuc, M., Mairean, C., & Danila, O. (2013). Risk and resilience in children, family and community. A Research Review. In *Contemporary issues facing families: An interdisciplinary dialogue*, pp.33–53. Bonn: Verlag fur Kultur und Wissenschaft

van der Put, C. E. (2020). The development of a risk and needs assessment instrument for truancy. *Children & Youth Services Review*, 109. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2019.104721>

Lisa 1. Uurimiseesmärk 4 põhitulemused tabelis

Tänane valdkondadevaheline koostöö KLAT laste ja perede toetamisel	
Abivajaduse märkamine, ennetustöö, sh riskide ennetamine koostöös	<ul style="list-style-type: none"> · Liiga hilja · Kombineeritud probleemid · Lastekaitsetöötajate roll juhtumikorraldajana kohati nõrk · Lastepsühhiaatri teenuse suur vajadus, lastepsühhiaatri hinnang aluseks, enne KLATi läbida ravi / saada raviskeem · Lapsevanemate ja abivajaduse märkajate koolitusvajadus · Koolisüsteem pigem paindlik, kuid vajalik KLAT last haridustee jätkamisel KLATi ajal ja järel toetada. Sh toetada oma koolis haridusteed jätkata KLAT järel
Abivajadusele reageerimine ja sekkumine	<ul style="list-style-type: none"> · Enne KLATi palju variante (mis kättesaadavad) proovitud · Kohtunikud hinnangute ja materjalidega rahul, kuid ei näe infosüsteeme · Lapsevanemate poolne tugi nõrk. Eriti, kui neil endal lahendamata probleemid. Kui lapsevanem koostööd ei tee ja laps on muutusteks valmis, siis tuleb keskenduda lapse tugevuste toetamisele · SKA roll lastekaitsetöötajaid nõustada, kuid soovitusel kohati ebarealistlikud, pigem kasutavad üksi töötavad sotsiaaltöötajad (kellel meeskonda ei ole) · Võrgustikul vähe infot KLATi suunamise, KLATis toimunu ja KLATist väljasuunamise järel (sh enda rollist) · Võrgustikutöö toimivus on võtmetegur – kokkulepped, tugev juhtumikorraldus. Eeldus, et KOV lastekaitsetöötaja veab juhtumikorraldust ja võrgustikutööd eest
Koostöö kitsaskohad	<ul style="list-style-type: none"> · Võrgustik soovib olla varem ja rohkem kaasatud, olla kursis protsessi ja enda rolliga; · Lastekaitse spetsialisti hinnangud on aluseks järgmistele sammudele, kuid hinnangud erineva põhjalikkuse astmega (sh kuna lastekaitsetöötajad ülekoormatud) · Lastekaitsetöötajate duaalne roll, millest tuleneb rollikonflikt (juhtumi kohtusse viija vs kaitsja / toetaja / usaldusisik) · Ametnike võimupositsioon ja lapsed / lapsevanemad nõrgemas positsioonis enda tunnetusel · KLATiga ähvardatakse (KLAT kui karistus), kuid tutvustatakse tugimeetmena. KLAT mainemuutust vaja · KLATi jõuavad lapsed liiga hilja ja liiga keeruliste probleemidega · Töö lapsevanematega ja koduse jm keskkonna ja võrgustikuga KLAT perioodi problemaatiline. KLATist naaseb muutunud laps mittemuutunud keskkonda. Tagasilanguse oht. · KLATi suunatakse, kuna muid variante ei ole – teenuste süsteemis on “augud”, sh teatud sihtgruppide puhul. Vajadus ravikodude järele. Teatud diagnoosidega ja teatud “tüüpi” KLAT lapsed ei tohiks

	<p>paikneda koos (nt ADHD ja Asperger; lapsed ja vanemad mitmeid õigusrikkumisi sooritanud noored; vaimupuue).</p> <ul style="list-style-type: none"> · Toetavate teenuste kättesaadavus piirkonniti väga erinev.
Valdkondadevahelise koostöö kitsaskohtade lahendusvõimalused	
Arendusvajadused ja väljakutsed	<ul style="list-style-type: none"> · KLAT maine ja võrgustiku, laste, lapsevanemate teadlikkus KLATist. Kuvatava maine ja tegeliku sisu vastavusse viimine KLATi puhul. · KLATi taotluse osas kaaluda lastekaitsetöötajatelt taotluse esitamise rolli andmist SKA-le (kes niikuinii annab kaasa oma hinnangu) – see vähendaks rollikonflikte (lastekaitsetöötaja kui kaitsev ja toetav vs juhtumit kohtusse viiv spetsialist). Samas – lastekaitsetöötaja on lapse huvides abiks nii heas kui halvast · Kui KLAT valdkondadevahelise koostöise hindamise / hinnangu alusel vajalik lahendus – siis otsusega mitte venitamine · Lastekaitsetöötajale piisavalt oskusi, teadmisi, aega jm ressursse, et juhtumikorraldust tugevalt eest vedada, KLATis viibimise ja KLATi järgsel ajal lapse ja pere, võrgustikuga tööd teha · KLATi jõudmise menetlusaja lühendamine – nt kriitilised jutumid esmajärjekorras · KLAT otsuse aega kasutada veel täiendavate meetmete katsetamiseks, proovimiseks – ehk on võimalik KLATi asemel muul viisil aidata · KLATis mitte kokku panna sihtgruppe lapsi, kes kokku ei sobi · KLATi osutamise ajal lapsega suhtlemine (lastekaitsetöötaja jt) · Asenduskodudes usalduskasvatavaga koostöö KLATi eel, ajal ja järel. Sh usalduskasvatava ajaliste võimalustega arvestamine, et võrgustikutöö lapse osas toimuks just temaga koostöös · KLATis spetsialiste teenuse keskel mitte vahetada, kui spetsialistidega tekkinud usaldussuhe. Võimalusel jätkata ka järeltegevuste raames samade spetsialistidega · Võrgustikukohtumised ei tohi toimuda “linnukese” pärast, vajadusel rakendada järelevalvet · Süsteemi “auke” täitvate teenuste väljaarendamine ja ka väiksematele, kaugematele, väiksemate võimalustega piirkondadele ja KOVidele teenuste kättesaadavuse tagamine (nt ravikodud, kriisipered) · KLATi pikendamine vaid tõsisel, tõendatud vajadusel · Võrgustikutöö jätkamine KLAT järel, kui laps ja lapsevanem(ad) tulevad ise toime · 18-aastaste või pea-aegu 18-aastaste KLATist välja suunamisel KOVi juhtumikorralduslik jätkutugi · COVID juurutas paindlikud lahendused (nt virtuaalkohtumised jms)
Tänased head praktikad	<ul style="list-style-type: none"> · KLATi saabumise esimesel päeval alustada nii KLAT teenuse osutajate kui juhtumikorraldaja, võrgustikuliikmete poolt KLATist väljasuunamise ettevalmistusega (eesmärgil, et välja suunatav laps saaks ise hakkama) · Varane märkamine alates lasteaiast (nt sotsiaalpedagoogid lasteaedades) · Erineva funktsiooniga võrgustikukohtumiste regulaarsus (nt lai võrgustik, juhtumipõhine võrgustik jne)

	<ul style="list-style-type: none"> · Tugisüsteemis KLAT lapsele tugiisiku leidmine, kes seisab lähedal, kes teavitab, kes “tõlgib” infot, keda laps usaldavad rohkem · Teenuseosutajate poolt regulaarne teavitustöö teenuse kohta · MDFT, lastepsühhiaatri abi olulisus · Endised KLAT teenust kasutanud lapsed laste / noorte kogemusnõustajatena · Operatiivne infovahetus võrgustikuliikmete vahel
Koolitusvajadused	<ul style="list-style-type: none"> · Juhtumikorraldus, võrgustikutöö (nii lastekaitsetöötajatele kui laiemale võrgustikule – et mõistaksid enda rolli) · Lapse ja lapsevanema(te) teavitamine KLAT teenusest · Sundkliendiga (nagu KLAT lapsed ja lapsevanemad on) usaldussuhte loomine, töötamine · Supervisioon · Traumateadlik lähenemine, vaimse tervise probleemid ja toetamisvõimalused · Lapse ja pere sisuline kaasamine, osaluse tagamine
Soovitused poliitikakujundajatele ja –rakendajatele	<p>“Augud” süsteemis tuleb parandada, et KLATi ei suunataks lapsi, keda mujale ei ole võimalik suunata. Nt ravikodud, kriisikoduteenus</p> <ul style="list-style-type: none"> · KOV lastekaitsetöötajate ülekoormus vajab lahendusi, et nad jõuaksid tegeleda juhtumikorraldusega, piisavalt põhjalike hinnangutega koostamisega (nt kohtule), lapse ja pere kaasamisega, ennetustööga ja järeltööga (nt KLAT puhul), peredega töötamiseks KLAT ajal (et laps KLATist saaks naasta muutunud keskkonda, et vältida tagasilangust) · Erinevat tüüpi KLAT teenuse arendamine (eri sihtgruppidele jne) · Kaaluda, et SKA esitaks kohtule taotluse KLATi suunamiseks. Kuid sellel lahendusel mitmed ohukohad · Arusaadavad abimaterjalid lastele, vanematele ja võrgustikuliikmetele KLATi protsessi kohta (sh eri keeltes) · Haridustee jätkamise tagamine KLATis ja KLATi järel · Kiirmenetluse võimalused KLATi suunamisel
Lapsesõbralikkus ja interprofessionaalne koostöö	
KLAT ja õigusmõistmise lapsesõbralikkus	<ul style="list-style-type: none"> · Tänapäevane süsteem ja korraldus KLATi vajaduse hindamisel, KLATi otsuse tegemisel, lapse ja pere KLATist teavitamisel, pere kaasamisel KLAT teenuse osutamise ajal ja järel vajab tugevat arendamist. · Tänapäevane süsteem ja korraldus just KLATi eel ja järel pigem ei ole lapsesõbralik.
Tunnetatud interprofessionaalne koostöö KLATis	<ul style="list-style-type: none"> · Interprofessionaalne koostöö võrgustikus võimaldab KLAT vajadust märgata, hinnata ning valdkondadevahelises ja süsteemidevahelises koostöös on oluline võti lapse / pere ja nendega KLATis töötavate spetsialistide toetamisel. · Valdkondadevaheline koostöö võimaldab abivajadusi tõhusamalt märgata, hinnata, leida eri valdkondadest sobivaid toetusmeetmeid KLATi eel ning järel ning toetada lapse / pere toimetulekut eri ressursside kaudu. · Samas on selge, et KLAT lapsed ja pered vajavad professionaalsel tasemel, toetavat ja hästi toimivat juhtumikorraldust, mida peab eest vedama KOV lastekaitsetöötaja.